

TAUTINIŲ bendrijų 2016 naujienos Nr. 3 (58)

Lietuvos tautinių mažumų kultūros paveldo objektai. Totorių mečetė Kaune.

Tomo Viničko nuotr.

Šiomet Lietuvoje paminėtos 75-osios masinių trėmimų pradžios metinės. 1941 m. birželio 14 d. sovietų okupacinė valdžia pradėjo masiškai tremti Lietuvos gyventojus į tolimus SSRS rajonus, kur jų laukė badas ir nežmoniškos gyvenimo sąlygos. Po karo viena po kitos sekė naujos trėmimų bangos. Tarp tremiamų buvo įvairių Lietuvos tautų žmonės: lietuviai, žydai, lenkai, vokiečiai, rusai, baltarusiai, totoriai.

p. 18

Kėdainių krašto muziejaus Daugiakultūris centras per keliolika savo veiklos metų tapo išskirtiniu kultūros židiniu, reikalingu miesto ir krašto bendruomenei. Čia pristatoma tautinių bendrijų kultūra, vyksta vakaronės, minėjimai, susitikimai, koncertai. Centras įsikūręs restauruotoje buvusioje žydų sinagogoje. Čia matote Kėdainių herbą.

p. 12

Liepos 8-16 dienomis jau trečius metus iš eilės Totorių kultūros centras organizavo kūrybinę vasaros mokyklą Trakuose. Ji skirta Lietuvos totorių vaikams ir jaunimui, kurie gyvena Vilniuje, Nemėžio, Keturiasdešimt totorių kaimuose, Grigiškėse, Trakuose, Klaipėdoje, Visagime ir kitose šalies vietovėse.

p. 11

Vilniaus trečiojo amžiaus universitetas įsikūrė 1994 m. Užsiėmimai vyksta du kartus per mėnesį Lenkų kultūros namuose. Paskaitų tematika įvairi. Tarp pranešėjų – mokslininkai iš Lietuvos, Lenkijos. Vidutinis universiteto klausytojų amžius – per 70 metų.

Liepos 1–9 dienomis Trakuose vyko XIV-oji tarptautinė Karaimų kalbos ir kultūros stovykla, kurią rengė Lietuvos karaimų kultūros bendrija. Tai tradicinis renginys, padedantis bendruomenei išsaugoti savo kalbą, tradicijas, gilintis į bendrą istoriją, susitikti su kitų pasaulio karaimų bendruomenių nariais.

p. 9

Seitumero Churlu nuotr.

p. 16

Leidinių spaudai parengė

Redakcinė komisija

Adresas: Tautinių bendrijų namai,
Raugyklos g. 25, LT-01140 Vilnius.

Tel./faksas (8~5) 216 04 08

el.paštas: tbn@takas.lt

ISSN 2029-7394

Tiražas: 200 egz.

Redakcinės komisijos nuomonė
nebūtinai sutampa
su autorių nuomone

M a k e t a v o

Mindaugas Markevičius

T u r i n y s

SEIME	
Priimtos Pilietybės įstatymo pataisos	2
AKTUALIJOS	
Pradėjo darbą romų tarpininkai	2
A. Butkevičiaus ir B. Šydlo pokalbio metu užsiminta ir apie tautines mažumas	3
Varšuvos ir Rusų gatvėse sostinėje pakabintos lentelės lenkų ir rusų kalbomis	3
Klaipėdos tautinės bendrijos kartu giedojo „Tautišką giesmę“	4
Pagerbė romų holokausto aukų atminimą	4
Holokausto aukas įamžino „Atminimo akmenys“	6
Kaimo bendruomenė surengė kultūrų vakarą	7
Ambasadorei dr. H. Kobeckaitėi suteiktas	
Trakų rajono Garbės piliečio vardas	8
Trakuose gyva karaimų kalba ir tradicijos	9
M. Gamzajevui suteiktas meno kūrėjo statusas	10
Trakuose vyko Lietuvos totorių vaikų kūrybinė mokykla	11
J. Rumša. Kėdainių daugiakultūris centras tapo krašto kultūros židiniu	12
Panevėžio kraštotyros muziejuje – paroda apie miesto žydų istoriją	15
J. Rumša. Trečiojo amžiaus universitete egzaminų laikyti nereikia	16
J. Rumša. J. Stalino mirties dieną Lietuvos totorė Sibire iš džiaugsmo šoko	18
Ar Lukiškių aikštė atskleis totorių gyvenimo pėdsakus?	22
POŽIŪRIS	
G. Potašenko. Apie (ne)diskriminaciją, moralinį jautrumą ir bendrą sugyvenimą Lietuvoje	24
NAUJOS KNYGOS	
Vienoje knygoje – trijų šalių žydų istorija	26
Nauji karaimikos leidiniai	26
Kultūrų poveikis tapatybei	27
Kas tie „vilko vaikai“?	27
TAUTINĖS MAŽUMOS UŽSIENYJE	
Latvijos kultūrų festivalis	28
S U M M A R Y	28

Priimtos Pilietybės įstatymo pataisais

Birželio 23 d. Seimas ypatingos skubos tvarka priėmė Pilietybės įstatymo pataisais, kurios užtikrins tarpukariu iš Lietuvos išvykusių žydų bei jų palikuonių teisę atkurti Lietuvos pilietybę.

Seimas ypatingos skubos tvarka priėmė Pilietybės įstatymo 2 ir 7 straipsnių pataisais, atstatydamas nuo 2011 m. iki 2015 m. galiojusią praktiką, kai pateikę reikiamus dokumentus pilietybę be biurokratinių kliūčių galėjo susigrąžinti asmenys, kurie turėjo pilietybę iki 1940 m. birželio 15 d. ir išvyko iš Lietuvos iki 1990 m. kovo 11 d., ir jų palikuonys. Tokiam sprendimui pritarė 96 Seimo nariai, nė vienas nebalsavo prieš, 4 parlamentarai susilaikė.

Pasak projektą pristačiusio Seimo Tėvynės sąjungos-Lietuvos krikščionių demokratų frakcijos seniūno, opozicijos lyderio Andriaus Kubiliaus, šiomis pataisomis sprendžiama problema, iškilusi pasikeitus teisės aktų normų vertinimui.

Pagal ligšiolinį įstatymą, kai pilietybė atkuriamą tik pasitraukusiems

iki Nepriklausomybės atkūrimo ir jų palikuonims, Lietuvos teismai ir Migracijos departamentas pastaraisiais metais atsisako atkurti Lietuvos pilietybę asmenims, iš Lietuvos išvykusiems tarpukariu, 1918–1940 m. Migracijos departamento duomenimis, 2014 m. Lietuvos pilietybę atkurti atsisakyta dešimčiai litvakų, 2015 m. – 76, šių metų pirmąjį ketvirtį – 97.

Priimtomis pataisomis patikslinta viena pagrindinių įstatymo sąvokų – 2 straipsnio 3 dalis, ją išdėstant taip: „Asmuo, išvykęs iš Lietuvos iki 1990 m. kovo 11 d., - iki 1940 m. birželio 15 d. Lietuvos Respublikos pilietybę turėjęs asmuo ar jo palikuonis, iki 1990 m. kovo 11 d. išvykę iš dabartinės Lietuvos Respublikos teritorijos nuolat gyventi į kitą valstybę, jeigu 1990 m. kovo 11 d. jų nuolatinė

gyvenamoji vieta buvo ne Lietuvoje. Ši sąvoka neapima asmenų, kurie po 1940 m. birželio 15 d. išvyko iš Lietuvos į buvusią Sovietų Sąjungos teritoriją“.

Taip pat patikslintos 7 straipsnio, nustatančio, kad Lietuvos Respublikos pilietis gali būti kartu ir kitos valstybės pilietis, jeigu jis atitinka bent vieną iš minimų sąlygų, 2 ir 3 dalys. Nustatyta, kad tokiu asmeniu galės būti asmuo, „išstremtas iš okupuotos Lietuvos Respublikos iki 1990 m. kovo 11 d.“ bei „asmuo, išvykęs iš Lietuvos iki 1990 m. kovo 11 d.“.

Tikimasi, kad pataisoms įsigaliojus bus atstatyta nuo 2011 m. iki 2015 m. galiojusi praktika, kai pateikę reikiamus dokumentus pilietybę be biurokratinių kliūčių galėjo susigrąžinti asmenys, kurie turėjo pilietybę iki 1940 m. birželio 15 d. ir išvyko iš Lietuvos iki 1990 m. kovo 11 d., ir jų palikuonys.

AKTUALIJOS

Pradėjo darbą romų tarpininkai

Tautinių mažumų departamento prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės vykdomame projekte „Vietinės romų platformos – kelias link bendradarbiavimo su savivaldybėmis“ rugsėjo 1 d. darbą pradėjo penki romų tarpininkai.

Projekte dalyvauja Vilniaus, Šiaulių ir Panevėžio miestų, Marijampolės ir Šalčininkų rajonų savivaldybės. Šiose savivaldybėse romų bendruomenių atstovai vykdys tarpininkų – jungiamosios grandies tarp vietinių romų bendruomenių ir savivaldybių institucijų darbuotojų – funkciją. Tarpininkų veiklos pobūdis priklausys nuo romams svarbių klausimų ir problemų, su kuriomis jie susiduria. Pagrindinės tarpininkų veiklos sritys – socialiniai, ekonominiai, kultūriniai klausimai ir administracinė pagalba romams.

Vilniuje veikiantis tarpininkas padės romams kreiptis ir tvarkyti reikalus, liečiančius socialinius, švietimo ir administracinius klausimus, spręsti kitas kasdienio gyvenimo problemas su valstybės institucijų atstovais. Eišiškių romų bendruomenės (Šalčininkų r.) tarpininkas, be administracinės-lydimosios pagalbos romams, taip pat padės savivaldybės atstovams bendradarbiauti su romais sprendžiant ankstyvųjų santuokų prevencijos ir vaikų dalyvavimo švietimo sistemoje klausimus. Šias užduotis įgyvendins ir Šiauliuose bei Žagarėje veikiantis tarpininkas.

Panevėžyje dirbantis tarpininkas taip pat padės romams tvarkyti reikalus valstybinėse ir privačiose institucijose. Šioje savivaldybėje planuojama skirti papildomą dėmesį romų

kultūros puoselėjimui ir visuomenės švietimui. Marijampolės romų bendruomenės tarpininkas bus atsakingas už romų savimonės ugdymą skatinant vietinės romų organizacijos veiklą ir bendradarbiavimą su kitomis romų organizacijomis.

Tikimasi, kad projekto eigoje bus užmegztas dialogas tarp vietinių romų bendruomenių ir savivaldybių, romai įgis sėkmingai integracijai į visuomeninį gyvenimą reikalingų igūdžių, mažės socialinė romų tautinės mažumos atskirtis.

Projektu „Vietinės romų platformos – kelias link bendradarbiavimo su savivaldybėmis“ prisidedama prie romų integracijos į Lietuvos visuomenę 2015–2020 metų veiksmų plano įgyvendinimo.

Tautinių mažumų departamento prie LRV informacija

A. Butkevičiaus ir B. Šydlo pokalbio metu užsiminta ir apie tautines mažumas

B. Šydlo ir A. Butkevičius susitikimo metu

Platus spektras bendradarbiavimo klausimų aptartas Ministro Pirmininko Algirdo Butkevičiaus ir Lenkijos premjerės Beatos Šydlo (Beata Szydlo) liepos 16-ąją susitikime Ulan Batore, Mongolijoje. Abiejų šalių vyriausybės vadovai dalyvavo ten vykusiame aukščiausiojo lygio Azijos ir Europos susitikime (ASEM).

„Matau Lenkiją ne tik kaip artimą mūsų kaimynę, bet ir kaip strateginę partnerę. Mūsų ryšiai, taip pat ir ekonominiai, visada buvo intensyvūs“, - sakė Ministras Pirmininkas, pažymėdamas būtinybę suaktyvinti Lietuvos ir Lenkijos vyriausybių bendradarbiavimą.

Premjerė B. Šydlo pabrėžė, kad ir Lietuva yra labai svarbi Lenkijos partnerė, ir Lenkija patvirtina savo išpareigojimus remti svarbius ekonominius ir energetinius projektus su Lietuva. Lenkijos Vyriausybės vadovės nuomone, Europa ir pasaulis

išgyvena ypatingus laikus. Todėl kaimynams labai svarbu bendradarbiauti, įveikiant tokius iššūkius kaip Brexit, migracija, grėsmės saugumui.

Lenkijos Vyriausybės vadovė taip pat atkreipė premjero dėmesį į Lietuvos lenkų mažumos švietimo, pavardžių rašymo bei kitus klausimus, kurie, jos teigimu, rūpi Lenkijos visuomenei.

Premjeras A. Butkevičius pabrėžė, kad jo vadovaujama Vyriausybė yra pasirengusi kalbėtis visais abiem šalims rūpimais klausimais, neišskiriant ir tautinių mažumų.

Šiomet yra minimos 20-osios ASEM metinės. Šis forumas buvo sukurtas 1996 m. kaip Europos ir Azijos dialogo ir bendradarbiavimo priemonė. Kas dvejus metus apie 50 ASEM valstybių ir vyriausybių vadovų, taip pat aukščiausieji Europos Sąjungos, Europos Komisijos ir Pietryčių Azijos valstybių asociacijos (ASEAN) pareigūnai renkasi į susitikimus nustatyti ASEM prioritetus. Šie aukščiausiojo lygio susitikimai rengiami pakaitomis Azijoje ir Europoje. Ankstesnis susitikimas buvo surengtas 2014 m. Milane. **TBN. inf**

Varšuvos ir Rusų gatvėse sostinėje pakabintos lentelės lenkų ir rusų kalbomis

Pasitinkant Europos kalbų dieną, Varšuvos ir Rusų gatvėse Vilniuje rugsėjo 4 d. atidengtos lentelės lenkų ir rusų kalbomis.

Iškilminga lentelės atidengimo ceremonija vyko Rusų – Maironio gatvių sankirtoje, kiek vėliau – Varšuvos gatvės pradžioje priešais Rusų kapines.

„Noriu visus pasveikinti su tuo, kad gyvename puikiame mieste, kuris nuo pat išikūrimo buvo tarptautinis, įvairiautis, įvairialypis, gražus savo

kultūromis – ir lietuvių, ir lenkų, ir rusų, ir žydų, ir totorių, ir kitų tautų“, - atidengiant lentelę Varšuvos gatvėje kalbėjo miesto meras Remigijus Šimašius.

Renginiuose dalyvavo rusų ir lenkų tautinių bendrijų atstovai. Koncertavo Vilniaus rusų folkloro ansamblis „Ari-nuška“ ir Naujosios Vilnios kultūros centro lenkų ansamblis „Melodija“.

Šiuo metu pavadinimai kitomis kalbomis yra dar dviejose sostinės vietose: Islandijos gatvėje – islandų kalba bei Vašingtono aikštelėje – anglų

kalba. Savivaldybė planuoja pagaminti tokias pat lenteles žydų, totorių, karaimų ir vokiečių kalbomis, kurios bus iškabintos atitinkamose gatvėse.

Rugsėjo 15 d. Totorių gatvėje Vilniaus centre atidengta lentelė totorių kalba – Tatar soqāği.

Kaip minėta, gatvių lentelės kitomis kalbomis pakabintos, pasitinkant Europos kalbų dieną. Ji minima rugsėjo 26 d. Jos metu Europos valstybėse organizuojami įvairūs renginiai.

TBN inf.

Klaipėdos tautinės bendrijos kartu giedoja „Tautišką giesmę“

Klaipėdos tautinės bendrijos su viso pasaulio lietuviais giedoja valstybės himną

Rita BANEVIČIENĖ

Liepos 6-ąją – Valstybės (Lietuvos karaliaus Mindaugo karūnavimo) – dieną uostamiesčio tautinių bendrijų atstovai dalyvavo šventiniuose renginiuose. Šiai šventei Prancūzijos institutas Lietuvoje, įsikūręs Vilniuje, padovanojo klaipėdiečiams prancūzų šokio trupės spektaklį „Suskaičiuokime žvaigždes“. Po spektaklio žiūrovams sveikinimo žodį tarė Prancūzijos ambasadorius Lietuvoje Philippe Jeantaud.

21 val. prie Klaipėdos dramos tea-

Ritos Banevičienės nuotr.

tro, Anikės aikštėje, Klaipėdos miesto tautinių bendrijų atstovai – totoriai, ukrainiečiai, vokiečiai, armėnai, baltarusiai, latviai, rusai, azerbaidžaniečiai,

žydai – kartu su viso pasaulio lietuviais, su visa Lietuva ir ją mylinčiais žmonėmis giedoja Valstybės himną – Vinco Kudirkos „Tautišką giesmę“.

Pagerbė romų holokausto aukų atminimą

Rugpjūčio 2 d. Vilniuje paminėta Tarptautinė romų holokausto aukų atminimo diena. Aukų pagerbimo ceremonijoje Panerių memoriale dalyvavo romų bendruomenės, valstybinių institucijų, nevyriausybinių organizacijų atstovai, vilniečiai.

Kalbėję Romų visuomenės centro direktorė Svetlana Novopolskaja, Lietuvos romų bendruomenės pirmininkas Išvanas Kvikas, Lietuvos žydų (litvakų) bendruomenės pirmininkė Faina Kukliansky, Lietuvos žmogaus teisių centro direktorė Birutė Sabatauskaitė, Vilniaus čigonų bendrijos pirmininkas Stepas Visockis, Genocido aukų muziejaus vadovas Eugenijus Peikštenis pažymėjo, kad nacizmo nusikaltimams prieš žmoniją nėra senaties termino. Negalima pamiršti holokausto aukų, kad niekada tai nepasikartotų.

Tylos minute buvo pagerbtas romų holokausto aukų atminimas.

Prie paminklo fašizmo aukoms

minėjimo dalyviai padėjo gėlių.

Vėliau minėjimo dalyviai Genocido aukų muziejuje žiūrėjo Lenkijos televizijos filmą apie poetę romę „Papuša“ („Papusza). Filmo režisieriai – Joana Kos-Krauzė (Joanna Kos-Krauze) ir Kšištofas Krauzė (Krzysztof Krauzė). Filmą peržiūrai maloniai suteikė Lenkijos institutas Vilniuje.

Rugpjūčio 2 d. visame pasaulyje minima Tarptautinė romų holokausto aukų atminimo aukų diena.

Prieš 72 metus, 1944 m. rugpjūčio 2 d., beveik trys tūkstančiai romų tautybės žmonių – vyrų, moterų, vaikų, senelių – Osvencimo Birkenau „čigonų stovyklos“ kalinių – buvo suvaryti į dujų kameras ir nužudyti.

Manoma, kad Lietuvoje holokausto aukomis tapo apie pusė tūkstančio romų tautybės žmonių.

Ar bus įamžintas atminimas?

Ne vienus metus kalbama, kad Lietuvoje reikia prideramai įamžinti

I. Kvikas

romų holokausto aukų atminimą, t. y. kurioje nors vietoje pastatyti paminklą, prie kurio būtų galima paminėti aukas, padėti gėlių. Tačiau kol kas tokio paminklo nėra. Inicijatyvos ėmėsi Lietuvos žmogaus teisių centras. Jis pirmąkart šalyje kartu su Lietuvos žydų bendruomene, Romų visuomenės centru, Valstybiniu Vilniaus Gaono žydų muziejumi inicijavo devyniolikos žmonių atminimą, įmontuojant šiems asmenims skirtus „Atminimo akmenis“.

Tokie „Atminimo akmenys“ bus įmontuojami penkiolikai žydų ir keturiems romų tautybės asmenų. „Tai yra palyginus maži skaičiai, tačiau ilgas kelias nueitas, gaunant leidimus šiems akmenims įmontuoti. Ir atminimas taip pat yra simbolinis“, - minėjime Panerių memoriale sakė Lietuvos žmogaus teisių centro direktorė Birutė Sabatauskaitė.

Rugsėjo 13 d. Panevėžyje „Atminimo akmenys“ įmontuoti keturioms romų tautybės moterims: Onai Matuzevičienei, Anastazijai Jablonskienei, Zosei Matuzevičiūtei ir Onai Grachauskienei.

Holokausto memorialas

„Atminimo akmenys“ – nedidelės plytelės gatvės grindinyje, montuojamos šalia Holokausto aukų namų arba vietų, kuriose šie žmonės dirbo, mokėsi. Šios idėjos autorius – garsus

Romų holokausto aukos buvo pagerbtos Paneriuose

vokiečių architektas ir menininkas Gunteris Demnigas. Jis Holokausto aukų atminimą sumanė įamžinti 1992 m., suėjus 50 metų nuo tos dienos, kai Adolfo Hitlerio parankinis Henrikas Himleris pasirašė direktyvą deportuoti romus į koncentracijos stovyklas iš tuometės Vokietijos teritorijos. G. Demnigas šią deportaciją paminėjo įmontuodamas pirmąją atminimo plytelę priešais Kelno (Vokietija) miesto meriją. Taip buvo pradėtas kurti didžiausias Holokausto memorialas po atviru dangumi pasaulyje. Šiandien „Atminimo akmenų“ memorialas yra aštuoniolikoje Euro-

Gėlės romų holokausto aukoms

pos valstybių bei šimtuose miestų ir miestelių, kuriuose yra įmontuota per 53 tūkst. atminimo plytelių.

Anūkė išliko gyva

Viena iš jų, kurioms įmontuotas „Atminimo

akmuo“ yra Anastazija Bagdonavičiūtė-Jablonskienė. Ji per savo gyvenimą pagimdė aštuoniolika vaikų. 1943 m. Anastazija kartu su vaikais, anūkais, marčiomis buvo išvežta į Pravieniškių koncentracijos stovyklą. Tada Anastazija buvo jau nuėjusi ilgą gyvenimo kelią ir ligota. Tad ją sušaudė Pravieniškėse kartu su dalimi kitų artimųjų. Holokausto metu buvo sušaudyta jos duktė Kosta, marti, trys anūakai.

Anastazijos duktė Dora arba Teodora buvo išvežta per Vokietiją į Prancūziją, kur kasė apkasus. Anastazijos anūkė Zofija Sinkevičienė apie senelės mirtį yra papasakojusi video dienoraščiuose. Zofijai pavyko išgyventi, nes vienas sargybinis Pravieniškių lageryje jai pasakė, kad ji turi pakelti ranką, kai bus šaukiama jos pavardė. Ji taip ir padarė ir buvo atrinkta darbams Vokietijoje, o paskui Prancūzijoje. Per jėgą Zofija paskui save įtraukė du mažesnius broliukus. Deja, vienam iš jų išgyventi nepavyko. Jis buvo nušautas sargybinio, kai lindo per spygliuotą tvorą ieškoti maisto.

Tai tik viena iš daugybės visuomenei mažai žinomų istorijų. O kiek jų iš viso nežinomų?

TBN inf.

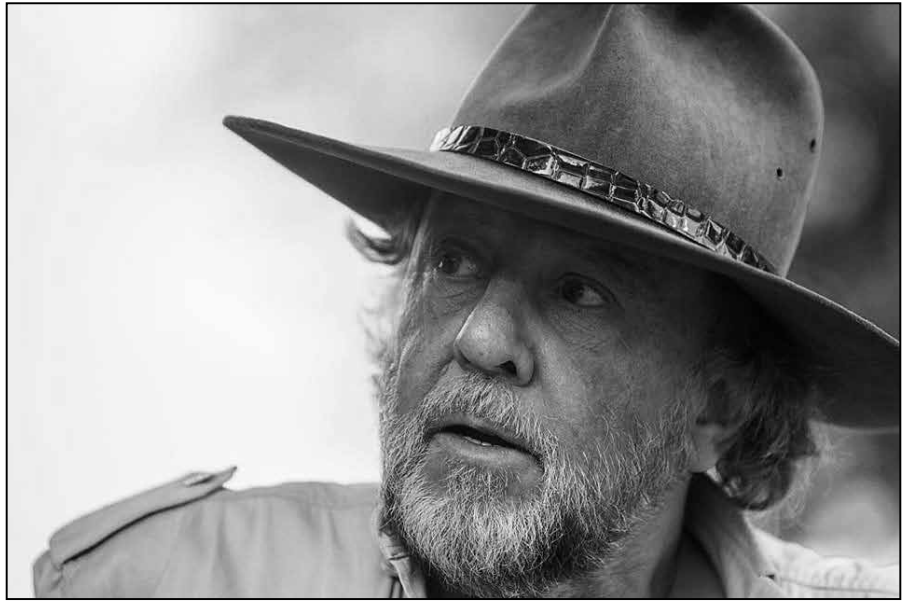
Holokausto aukas įamžino „Atminimo akmenys“

Vilniaus senamiesčio grindinyje vilniečiai ir miesto svečiai jau gali pastebėti variu dengtus „Atminimo akmenis“ – taip įamžintas aštuonių Holokausto metu žuvusių garbių vilniečių atminimas.

Aštuonios variu dengtos atminimo plokštės atsirado Rūdninkų, Vokiečių, Vilniaus, Islandijos, Vasario 16-osios gatvėse – čia dirbo, mokėsi ar gyveno iškilios ir daug Vilniui nusipelnusios asmenybės: garsūs gydytojai, Vilniaus geto metraštininkas, pirmojo vegetariško restorano Vilniuje įkūrėjai.

„Atminimo akmuo“ įmontuotas prie pastato Rūdninkų g. 8, kur buvusioje Žydų realinėje gimnazijoje mokėsi talentingas paauglys Icchokas Rudaševskis, palikęs ateities kartoms bręstančio paauglio akimis atpasakotą gyvenimo gete dienoraštį. Rūdninkų gatvės grindinyje atsiradusi varinė plytelė liudys Vilniaus istoriją ir čia gyvenusius asmenis.

Dar du „Atminimo akmenis“ galima rasti ties Vokiečių g. 14 pastatu, kur žydų šeima Fania Lewando ir jos vyras Lazar Lewando įkūrė turbūt pirmąjį Lietuvoje vegetarišką restoraną. Fania buvo ne tik puiki šefė, bet ir pedagogė – savo pačios įkurtoje kulinarijos mokykloje vietos moteris mokė gaminti vegetarišką maistą,

Vokiečių architektas ir menininkas Gunteris Demnigas 1992 m. Kelno mieste (Vokietija) įmontavo pirmąjį „Atminimo akmenį“

o receptus detaliam aprašė 1938 m. pasirodžiusioje knygoje „Vegetariškų dietinių receptų knyga: 400 patiekalų, pagamintų išimtinai iš daržovių“, kuri pernai išleista ir lietuvių kalba.

„Atminimo akmuo“ ties Vilniaus g. 33/Islandijos g. 2 įamžina gydytojo dr. Samuelio Margolio atminimą, kuris čia gyveno ir priiminėjo ligonius. Visai šalia – Vilniaus g. 31/Islandijos g. 1 – esanti plytelė grindinyje skirta gydytojui dr. Jakovui Vygodskui atminti, kuris 1918-1919 m. ėjo ministro be portfelio žydų reikalams parei-

gas. Dar tris Atminimo akmenis bus galima aplankyti ties Vasario 16-osios g. 8 / Šermukšnių g. 1 – Šemiavičių šeimai – Lejbai, Chajai ir Lejai, nužudytiems žydų Holokausto metu, atminti.

Kauno šaligatviuose įmontuoti penki „Atminimo

akmenys“, skirti įamžinti žuvusius žymius kauniečius: Isaką Anoliką, treko dviratininką, kuris 1924 m. atstovavo Lietuvai pirmosiose valstybei olimpinėse žaidynėse Paryžiuje, dailininkui Jakovui Lipšicui, dailininkei Černei Persikovičiūtei, gydytojams Vladimirui Lazersonui ir Reginai Lazersonienei.

Šiauliuose „Atminimo akmenys“ primins buvusį miesto viceburmistą Samuelį Petuchauską ir gydytoją Urijų Rozovskį, nužudytus Holokausto metu.

Tai tarptautinis projektas, o Lietuva yra pirmoji iš Baltijos šalių prie jo prisijungusi. „Atminimo akmenys“ yra aštuoniolikoje Europos valstybių ir daugiau nei 53 000 vietų.

„Atminimo akmenis“ įmontavo idėjos autorius, vokiečių menininkas Gunteris Demnigas. Asmenis, kuriems skirtos atminimo plytelės, pasiūlė Lietuvos žydų (litvakų) bendruomenė, Valstybinis Vilniaus Gaono žydų muziejus. Projektą finansuoja fondas „Remembrance, Responsibility and Future“ (EVZ) bei „Geros valios fondas“, remia Goethe's Institutas Lietuvoje.

TBN inf.

„Atminimo akmuo“ Lietuvos olimpiečiui Isakui Anolikui Kaune

Kaimo bendruomenė surengė kultūrų vakarą

Vieną iš birželio savaitgalių Švenčionėliuose (Švenčionių r.) vyko Regioninis kultūrų vakaras, kurį surengė Berniūnų kaimo bendruomenė „Mojus“.

Skambėjo įvairių tautų melodijos

Į kultūrų šventę atvyko įvairių tautinių bendruomenių meno mėgėjų kolektyvai iš Rytų Lietuvos. Dalyvavo Visagino kultūros centro folkloro ansambliai: totorių „Miras“ (vadovė Irina Zacharčenko), ukrainiečių „Kalina“ (vadovė Marina Betina), rusų „Bylina“ (vadovė Elena Churakova). Atvyko du vokaliniai moterų ansambliai: Pabradės miesto kultūros centro Magūnų filialo „Magunianka“ (vadovė Jelena Grincevičienė), Švenčionėlių miesto kultūros centro „Gabija“. Dar vienas kolektyvas iš Švenčionėlių – vietos progimnazijos šokių kolektyvas „Lašas“ (vadovė Jekaterina Matulevičienė).

Koncerto metu skambėjo lietuviškos, lenkiškos, rusiškos, ukrainietiškos, totoriškos dainos, šokių melodijos.

Pristatė tradicijas

Regioninio kultūrų vakaro metu vyko ne tik koncertas. Jo dalyviai buvo supažindinti su Lietuvos tautų tradicijomis, nacionaliniais kostiumais.

Šios įvairių tautų kultūrų šventės metu buvo kalbama ne tik apie nacionalinius ypatumus, bet ir vienijančius dalykus. Juk mūsų tautų draugiško sugyvenimo ištakos siekia Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės – daugiacionalinės, daugiakultūrės, daugiakonfesinės valstybės – laikus.

Taip pat daug įdomaus vakaro dalyviai sužinojo apie Lietuvos tautų kulinarinį paveldą. Ne tik sužinojo, bet ir buvo pavaišinti lietuviškais šaltibarščiais, virtomis bulvėmis, kaimiškais lašiniiais, juoda duona. Ant stalo buvo tradicinis totorių saldumynas čiak-čiak desertas. Juodos duonos kepalėliais, rugiagėlių puokštėmis ir lietuviškų saldainių dėžutėmis buvo apdovanoti visi renginio svečiai.

Dėkojo organizatoriams

Regioniniame Kultūrų vakare dalyvavo Tautinių mažumų departamento prie LR Vyriausybės Ryšių su tautinėmis bendrijomis skyriaus vyriausioji specialistė Danutė Vigelienė. Ji sveikino vakaro dalyvius, Berniūnų kaimo bendruomenės „Mojus“ pirmininkei Onai Raguckienei įteikė departamento direktorės dr. Vidos Montvydaitės padėkos raštą už šio įdomaus ir prasmingo renginio organizavimą. Departamento atstovė vakaro rengėjams ir svečiams įteikė fotografijų albumus „Neregėta Lietuva“.

Renginys, bendra visų dalyvavusių nuomone, buvo įspūdingas. Jo dalyviai ne tik sužinojo naujų dalykų apie Lietuvoje gyvenančias tautas, jų tradicijas, bet ir patyrė daug gerų emocijų. Vakaro dalyviai pažymėjo, kad Lietuva yra šalis, kurioje jiems gyventi gera ir saugu, kad jie turi čia visas sąlygas puoselėti savo kalbą, kultūrą ir tradicijas. Tiesa, buvo apgailėstauta, kad renginys nesulaukė jokio rajono valdžios dėmesio.

TBN inf.

Regioninio kultūrų vakaro akimirkos

Irenos Požėlėnės nuotraukos

Ambasadorei dr. H. Kobeckaitėi suteiktas Trakų rajono Garbės piliečio vardas

Trakų rajono savivaldybės taryba ambasadorei dr. Halinai Kobeckaitėi suteikė Trakų rajono Garbės piliečio vardą. Šis titulas jai suteiktas pripažįstant nuopelnus Lietuvos Respublikos diplomatinėje tarnyboje, tautinių mažumų ir Lietuvos karaimų bendruomenės veikloje.

Dr. H. Kobeckaitė yra įžymi Lietuvos valstybės veikėja, rašytoja, vertėja, žurnalistė.

Trakų rajono savivaldybės merė Edita Rudelienė miesto šventės „Trakų vasara 2016“ iškilmingo atidarymo metu dr. H. Kobeckaitėi įteikė specialų Garbės piliečio ženklą (medalį), kuriame pavaizduotas Savivaldybės herbas ir įrašas: „Trakų rajono savivaldybė. Garbės pilietis“, taip pat įteikė Garbės piliečio pažymėjimą. Garbės piliečio vardo suteikimo faktas įrašomas Trakų rajono savivaldybės Garbės piliečių knygoje.

Dr. H. Kobeckaitė, tardama padėkos žodį už garbingo vardo suteikimą, prisiminė du dešimtmečius, praleistus Lietuvos diplomatinėje tarnyboje užsienio šalyse.

„Buvau iš tikrųjų laiminga, kad priklausydama nedidelei karaimų bendruomenei, gyvenančiai Trakuose nuo Vytauto Didžiojo laikų, visada, pasakodama apie Trakus, turėjau galimybę pasakoti apie didingą Lietuvos valstybės praeitį, valstybės susikūrimą XIII amžiuje, apie Lietuvos didžiojo kunigaikščio Vytauto žygius. Didžiųjų ir savo tauta, giliai suaugusia su šia istorija, per šešis amžius buvusia lojalia valstybei ir nepraradusia savitumo“, - sakė dr. H. Kobeckaitė.

Trakuose gimusi dr. H. Kobeckaitė Vilniaus universitete yra baigusi žurnalistikos studijas, Taškento universitete studijavo uzbekų filologiją. Vėliau dėstė Kauno medicinos institute

H. Kobeckaitė

(dabar – Lietuvos sveikatos mokslų universitetas) ir Vilniaus inžineriniame statybos institute (dabar – Vilniaus Gedimino technikos universitetas), Maskvos valstybiniame M. Lomonosovo universitete apsigynė disertaciją.

H. Kobeckaitė dalyvavo Sąjūdžio veikloje. 1988-1990 m. buvo renkama Sąjūdžio Seimo, Sąjūdžio Vilniaus miesto tarybos nare. 1988 – 1994 m. buvo Lietuvos karaimų kultūros bendrijos pirmininkė. 1990 – 1994 m. vadovavo Tautybių departamentui prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės, 1994 – 1997 m. ėjo Lietuvos ambasadore Estijoje, 1997 – 2004 m. – Turkijoje pareigas. 2004 – 2007 m. H. Kobeckaitė buvo prezidento Valdo Adamkaus patarėja, 2007 – 2011 m. – ambasadore Suomijoje.

H. Kobeckaitė – rašytoja, nuo 1990 m. Lietuvos rašytojų sąjungos narė. Parašė straipsnių, knygų estetikos, kultūros istorijos, karaimų istorijos ir kultūros, tautinių mažumų teisių ir jų apsaugos klausimais.

H. Kobeckaitė už ilgametę valstybinę ir visuomeninę veiklą įvertinta Lietuvos valstybiniais apdovanoji-

mais – Gedimino 3 laipsnio ordinu, ordino „Už nuopelnus Lietuvai“ Komandoro kryžiumi. 2013 m. H. Kobeckaitėi buvo įteiktas Nacionalinio lygybės ir įvairovės forumo apdovanojimas nominacijoje „Už visą gyvenimą puoselėtą toleranciją“. 2014 m. H. Kobeckaitė apdovanojama Kultūros ministerijos Garbės ženklu „Nešk savo šviesą ir tikėk“. Ji turi Estijos valstybinį apdovanojimą – Estijos 2 laipsnio Marijos žemės ordiną.

Trakų rajono savivaldybės Garbės piliečio vardas suteikiamas Lietuvos ir užsienio valstybių piliečiams už ypatingus nuopelnus, pastangas ir išskirtinį indėlį į Trakų rajono savivaldybės krašto mokslo, švietimo, kultūros, sporto, sveikatos, ekonomikos, socialinio vystymo ir kitas sritis, aktyvią visuomeninę veiklą bei už kilnius poelgius, padariusius didelį poveikį visuomenei.

Trakų rajono Garbės piliečio vardas 1998 m. suteiktas legendinei balerinai Majai Pliseckajai, 2005 m. – monsinjorui Vytautui Pranciškui Rūkui.

TBN inf.

Trakuose gyva karaimų kalba ir tradicijos

Liepos 1 – 9 dienomis Trakuose vyko XIV-oji tarptautinė Karaimų kalbos ir kultūros stovykla. Stovyklą rengė Lietuvos karaimų kultūros bendrija. Atskirų renginių partneriai buvo Trakų istorijos muziejus, Trakų rajono savivaldybė. Stovyklą šiemet parėmė Tautinių mažumų departamentas prie LR Vyriausybės, taip pat Lietuvos karaimų religinė bendruomenė bei komerciniai rėmėjai – Trakų restoranai „Kybynlar“ ir „Kiubetė“.

Lietuvos karaimų kultūros bendrijos pirmininkės Karinos Firkavičiūtės teigimu, šių metų stovyklos projektas atsako į naują iššūkį – tai karaimų tradicijų, kultūros paveldo ir jo vertybių išlaikymas besikeičiančiomis karaimų bendruomenės gyvenimo sąlygomis, t. y. globalaus ir pasaulietiško pasaulio kontekste, irstant tradicinėms šeimos ir bendruomenės sampratoms, formuojantis naujiems individualumo poreikiams ir pan.

Simboliška, kad šiemet sukanka 440 metų nuo to laiko, kai karaimų bendruomenės mokykla ir jos pastatas Trakuose buvo pirmą kartą paminėtas istoriniuose šaltiniuose (1576 m.). Tikėtina, kad mokykla egzistavo jau ir anksčiau, nuo pat bendruomenės įsikūrimo mieste. Ji tada buvo skirta religijos mokslams, veikė prie karaimų šventovės kenesos,

tačiau neabejotinai atliko neparastai svarbų bendruomenės lavinimo ir tuo pačiu stiprinimo vaidmenį. Joje buvo mokoma ir gimtosios karaimų kalbos. Veikusi keturis šimtmečius, pergyvenusi įvairius istorinius virsmus, mokykla 1940 m. buvo uždaryta.

„Net ir pakitus gyvenimo realybei, tokie mokyklos tikslai yra aktualūs ir šiandien. Karaimų kalbos ir kultūros stovyklos, skirtos įvairių šalių karaimams, yra juos iš dalies perėmusios. Stovyklos programoje šiemet – kasdieniai vaikų ir jaunimo grupių užsiėmimai, kurių metu buvo rengiami teatralizuoti pasirodymai karaimų kalba, sporto pamokėlės su kalbos elementais, devyni teminiai renginiai įvairaus amžiaus dalyviams. Šiemet stovykloje naudojome daugiau žaidybinių elementų, kalbos buvo mokomasi ją vartojant įvairiose kon-

krečiose teminėse situacijose“, - teigė K. Firkavičiūtė.

Atvirų durų diena

Pasak K. Firkavičiūtės, Lietuvos karaimų kultūros bendrija labai sąmoningai į šių metų stovyklos programą įtraukė ne tik pačiai bendruomenei skirtų renginių, bet ir daugiau atvirų veiklų, į kurias buvo kviečiami visi norintys – tiek Lietuvos žmonės, tiek užsienio svečiai, turistai, lankantys Trakus.

Stovyklos organizatoriai šiemet pakvietė trakiečius, miesto svečius kartu švęsti Lietuvos valstybingumo dieną – Liepos 6-ąją – Karaimų mokyklos pastate. Atvirų durų diena surengta, siekiant parodyti, kad karaimų bendruomenė nėra uždara, o atvira visuomenei, pasauliui, kitų kultūrų ir tikėjimų žmonėms, nori bendrauti, supažindinti su savo tradicijomis, kultūra, papročiais.

Čia apsilankusių laukė įvairūs žaidimai, meninės pratybos, pažintis su šiandienos karaimų rankdirbystės meistras. Norintys galėjo ne tik pažiūrėti, bet ir apsirengti spalvingais

Trakų seniūnijos seniūnas Kęstutis Vilkauskas ir Lietuvos karaimų kultūros bendrijos pirmininkė Karina Firkavičiūtė.

Lietuvos ir Lenkijos karaimai Trakų pilyje

„Trakų žemės“ nuotraukos

karaimų nacionaliniais rūbais, išmėginti savo sugebėjimus ir pagaminti kokį tradicinį karaimišką simbolį, pramokti kelių karaimiškų žodžių, paragauti karaimiškų saldumynų.

O kitą dieną Trakų salos pilies Didžiojoje menėje buvo surengti trys pusvalandžio trukmės pristatymai pilies lankytojams. Jie išgirdo pasakojimą apie karaimų kultūrą, istoriją ir šiandieninį gyvenimą anglų, lenkų ir rusų kalbomis, pamatė karaimiškų

žokių ir net išmoko kelis karaimiškus žodžius.

Stovyklos uždarymo išskilmės tradiciškai vyko Trakų kultūros rūmuose. Vakaro programoje buvo stovyklos dalyvių parengti teatralizuoti pasirodymai karaimų kalba. Renginys buvo atviras visiems.

Kalba – kultūros vertybė

Tarptautinė karaimų kalbos ir kultūros stovykla – tradicinis Lietuvos

karaimų kultūros bendrijos renginys, padedantis bendruomenei išsaugoti savo kalbą, tradicijas, gilintis į bendrą istoriją, susitikti su kitų pasaulio karaimų bendruomenių nariais.

Karaimų kalba yra viena svarbiausių karaimų tautos paveldo dalis. Tai kultūros vertybė, kuri išliko gyva iki šių dienų tik Lietuvoje. UNESCO sprendimu ji įrašyta į pasaulio nykstančių kalbų sąrašą.

TBN inf.

M. Gamzajevui suteiktas meno kūrėjo statusas

Kultūros ministro Šarūno Biručio įsakymu lietuvių ir azerbaidžaniečių literatūrinių bei kultūrinių ryšių tyrinėtoji, publicistai, vertėjai Mahirui Gamzajevui suteiktas meno kūrėjo statusas. M. Gamzajevas yra Azerbaidžano rašytojų sąjungos narys, Lietuvos literatūros vertėjų sąjungos narys, Visuotinės lietuvių enciklopedijos redakcinės kolegijos narys, įtrauktas į „Books from Lithuania“ vertėjų sąrašą.

M. Gamzajevas – aktyvus tautinių bendrijų veikėjas nuo Atgimimo laikų. Nuo 1988 m. jis vadovauja Lietuvos azerbaidžaniečių bendrijai. Buvo Lietuvos Sąjūdžio Seimo narys. Vienas iš Lietuvos tarpnacionalinės koordinacinės asociacijos, Tautinių bendrijų tarybos steigėjų ir narių. 2009-2012 metais buvo Tautinių bendrijų tarybos pirmininkas, dabartiniu metu – jos narys.

M. Gamzajevas gimė Azerbaidžane. Nuo 1979 m. gyvena ir dirba Vilniuje. Ėjo Lietuvos knygų bičiulių draugijos Vilniaus miesto organizacijos atsakingojo sekretoriaus pareigas, nuo 1994 m. yra Vilniaus knygos draugijos pirmininkas.

1983 m. M. Gamzajevas neakivaizdžiai baigė Baku universiteto Azerbaidžaniečių filologijos fakultetą. Diplominiame darbe nagrinėjo azerbaidžaniečių ir lietuvių literatūrinius bei kultūrinius ryšius. Beje, darbas buvo išspausdintas šio universiteto mokslo leidinyje. Vėliau jis studijavo Vilniaus universiteto Filologijos fakulteto aspirantūroje. Darbo, kuriam vadovavo prof. Vytautas Kubilius, tema buvo „Lietuvių ir azerbaidžaniečių literatūriniai

bei kultūriniai ryšiai XIX–XX a.“

Į azerų kalbą išvertė lietuvių liaudies pasakų („Eglė žalčių karalienė“ ir kt.), Vinco Krėvės, Jono Biliūno, Alfonso Maldonio, Algirdo Pociaus, Alfonso Bukonto, Danieliaus Mušinsko, Antano Stanevičiaus, Arvydo Valionio kūrinių.

Taip pat išvertė Valdo Adamkaus, Vytauto Landsbergio, Andriaus Kubiliaus, Gedimino Kirkilo, Halinos Kobeckaitės, Antano Buračo, Antano Tylos, Vidmanto Valiušaičio, Kęstučio Oginsko, Donato Valančiausko, Egidijaus Vareikio, Lauryno Kasčiūno, Imanto Meliano, Vitalijaus Karakorskio, Arvydo Baniulio, Ritos Miliūtės, Ričardo Lapačio, Tomo Srėbaliaus ir kitų lietuvių autorių publicistinius bei politologinius darbus ir oficialius tekstus.

Be dviejų tautų istorinių, literatūrinių, kultūrinių ryšių tyrinėjimo, komparatyvistinės ir kultūrologinės studijų, M. Gamzajevas parašė straipsnių apie Lietuvos išėiviją Azerbaidžane XIX–XX a., Lietuvos ir Azerbaidžano tarpvalstybinius santykius 1918–1922 m., Vinco Krėvės-Mickevičiaus pedagoginę, visuomeninę-politinę ir diplomatine

M. Gamzajevas

veiklą Baku mieste 1909–1920 m., LDK totorių, karaimų, žydų ir gudų palikuonių ryšius su Azerbaidžanu, azerų kilmės kovotojus, dalyvavusius Lietuvos ginkluotame antisovietiniame pogrindyje pokario metais.

M. Gamzajevo studijose mūsų tautų istoriniai, literatūriniai, kultūriniai ir visuomeniniai – politiniai ryšiai pirmą kartą tyrinėjami naujo ideologinio požiūrio, atitinkančio kultūros politikos doktriną nepriklausomybės laikotarpiu, kontekste.

Po Lietuvos ir Azerbaidžano valstybių nepriklausomybės atkūrimo M. Gamzajevas savo aktyvia kūrybine ir organizacine veikla ženkliai prisidėjo prie mūsų šalių naujo turinio kultūrinių santykių užmezgimo, lietu-

vių ir azerbaidžaniečių literatūrinių ryšių plėtojimo, prie Lietuvos vardo garsinimo Azerbaidžane. Taip pat jis pristato lietuvių literatūros ir kultūros pasiekimus savo etninėje tėvynėje bei kitose turkių valstybėse, prasingais darbais skatina dviejų tautų kultūrinį dialogą, kultūros veikėjų bendradarbiavimą, prisideda prie naujų bendrystės formų kūrimo, plėtoja Lietuvos ir Azerbaidžano nevyriausybinių organizacijų ryšius.

Nuo 1980 m. Azerbaidžano pe-

riodinėje spaudoje azerbaidžaniečių, turkų ir rusų kalbomis yra išspausdinta per du šimtus M. Gamzajevio autorinių straipsnių, literatūrologinių ir kultūrologinių darbų, recenzijų, apžvalgų, pokalbių, istorinės dokumentikos apybraižų ir kitų publikacijų, susijusių su Lietuva. Iš jų daugiau kaip 50 lituanistikos darbų, tarp kurių Vinco Krėvės, Jono Biliūno, Algirdo Pociaus, Danieliaus Mušinsko, Vytauto Landsbergio kūrinių ir lietuvių liaudies pasakų vertimai, įtrauktų į

Azerbaidžano M. Achundovo nacionalinės bibliotekos ir Azerbaidžano Respublikos Prezidento bibliotekos duomenų bazę.

Už aktyvią visuomeninę - kultūrinę veiklą M. Gamzajevus apdovanotas Lietuvos ir Azerbaidžano valstybiniais apdovanojimais, Lietuvos Respublikos Seimo, Lietuvos Respublikos Vyriausybės, Azerbaidžano Respublikos Prezidento garbės ir padėkos raštais.

TBN inf.

Trakuose vyko Lietuvos totorių vaikų kūrybinė mokykla

Liepos 8-16 dienomis jau trečius metus iš eilės Totorių kultūros centras organizavo kūrybinę vasaros mokyklą Trakuose. Ji skirta Lietuvos totorių vaikams ir jaunimui, kurie gyvena Vilniuje, Nemėžio, Keturiasdešimt totorių kaimuose, Grigiškėse, Trakuose, Klaipėdoje, Visagine ir kitose šalies vietovėse.

Dalyviai mokėsi Kazanės ir Krymo totorių folkloro: vokalo ir choreografijos, groti muzikos instrumentais: sazū, smuiku, akordeonu, armonika. Pamokas vedė pedagogai iš Tatarstano,

Turkijos, Ukrainos. Buvo mokomasi totoriams tradicinio jodinėjimo bei šaudymo iš lanko.

Vasaros kūrybinė mokykla vyko Trakuose poilsio bazėje „Kempingas

Slėnyje“ – vietoje, kurioje prieš kelis šimtmečius buvo totorių sodyba.

Mokyklos dalyviai buvo ir gerai tautinių mažumų bendruomenei žinomas Totorių kultūros centro folkloro ansamblis „Ilsu“. „Ilsu“ dalyviai – vaikai ir jaunimas nuo 5 iki 20 metų, dažnai savo tradicinėmis totorių dainomis nuspalvinantys įvairius renginius Lietuvoje bei užsienyje.

TBN inf.

Totorių vaikų kūrybinės mokyklos veiklos akimirkos

Sėtumero Churulu nuotraukos

Kėdainių daugiakultūris centras tapo krašto kultūros židiniu

Kėdainių krašto muziejaus Daugiakultūris centras per keliolika savo veiklos metų tapo išskirtiniu kultūros židiniu, reikalingu miesto ir krašto bendruomenei. Apie tai kalbamės su šio Centro vadove Audrone Pečiulyte.

Jonas RUMŠA

Puoselėja daugiakultūriškumo tradicijas

- Nuo kada veikia Daugiakultūris centras? Kokios aplinkybės paskatino įkurti tokią įstaigą?

- Kėdainių krašto muziejaus Daugiakultūris centras duris atvėrė 2002 m. rugpjūčio mėnesį restauruotoje buvusioje žydų sinagogoje. Lietuvai atkūrus nepriklausomybę, Kėdainiuose išlikęs dviejų sinagogų kompleksas - Didžioji (vasarinė) XVIII a. pabaigos ir Mažoji (žieminė) XIX a. I-osios pusės, - buvo grąžintos Lietuvos žydų bendruomenei. Kėdainiuose žydų bendruomenės nebuvo, todėl žydai jiems grąžintas sinagogas dovanojo rajono savivaldybei. Savivaldybė nutarė jas restauruoti ir pritaikyti kultūrinėms reikmėms. Mažajoje sinagogoje 2002 m. įsikūrė Daugiakultūris centras, o po dvejų metų Didžiojoje – Dailės mokykla.

Pasirinkti Daugiakultūrio centro veiklos kryptį mus paskatino Seinuose (Lenkija) veikiantis „Paribio“ fondas, taip pat įsikūręs sinagogose. Centre rengiame profesionalių dailininkų, fotografų, tautodailininkų ir mokinių kūrybinių darbų parodas, organizuojame kamerinės ir džiaz muzikos koncertus, vykdomė įvairius edukacinius projektus ir užsiėmimus, rengiame seminarus, konferencijas. Norėčiau paminėti vieną pastarojo meto renginių – šių metų balandžio 20-21 d. mūsų Centre vykusį šalies tautinių mažumų folkloro kolektyvų vadovų seminarą „Tautinių mažumų

kultūra ir jos sklaida Lietuvoje“, surengtą Tautinių mažumų departamento prie LR Vyriausybės iniciatyva.

Pagrindinės mūsų edukacinės veiklos kryptys – pristatyti Kėdainiuose ir Lietuvoje gyvenusių ir tebegyvenančių tautinių bendrijų kultūrą, istoriją, ugdyti visuomenės toleranciją, puoselėti daugiakultūriškumo tradicijas mūsų krašte. Centre nuolat renkasi ir organizuoja įvairius renginius Kėdainių lenkų draugija, Kėdainių rusų kultūros klubas „Susitikimai“, o žydų istoriją ir kultūrą stengiamės pristatyti mes, muziejininkai.

Liko pėdsakai

- Kėdainiuose tolimoje praeityje yra gyvenusios įvairių tautų bendruomenės. Kiek ir kokių šių tautų pėdsakų yra išlikę iki mūsų dienų?

- Kėdainiuose nuo XVII a. pradžios gyveno škotai, vokiečiai, rusai, lenkai, žydai. Viena egzotiškiausių bendruomenių, gyvenusių mūsų mieste XVII – XVIII amžiuose, buvo škotai. Jie Kėdainiuose įsikūrė apie 1628-29 m.. Į Kėdaines atvykti juos paskatino Radvilų suteiktos ekonominės privilegijos ir galimybė gyventi saugiam protestantiškame mieste. Jie įsikūrė miesto centre aplink Didžiosios Rinkos aikštę ir buvo aktyvūs ekonominio, visuomeninio ir religinio gyvenimo dalyviai: pasiturintys pir-

A. Pečiulytė

kliai, krautuvių ir karčemų savininkai, palivarkų nuomininkai, kreditoriai, magistrato pareigūnai, reformatų bažnyčios rėmėjai. XVII a. vid. – XVIII a. pirmoje pusėje škotų bendruomenė Kėdainiuose sudarė 120-200 asmenų arba apie 38 proc. visų mieste gyvenusių reformatų. Galima paminėti keletą škotų pavardžių: Jokūbas Patersonas, Jurgis Benetas, Kramontas, Forbsas, Gilbertas, Halibortonas, Kukas, Somervilas ir kt.

Škotai Kėdaines praturtino mūrinių architektūra, kurioje panaudojo novatorišką planavimą, savitą tūrių ir fasadų komponavimą bei ambicijas lygiuotis į pasiturinčius Europos miestų gyventojus.

Kontrreformacija, religinis nepakantumas, karai, nelaimės ir ūkio krizė vertė škotus laimės ieškoti kitur. Manoma, kad škotai savo nekilnojamąjį turtą ir verslą Kėdainiuose perdavė žydams ir nuo

1750 m. dokumentuose škotų pavardžių jau nebeaptinkama. Iki mūsų dienų išliko jų pastatyti pastatai, apie jų išlikusį paveldą mūsų muziejaus archeologas Algirdas Juknevičius išleido leidinį „Škotų palikimas Kėdainiuose“.

- Be škotų, ką dar paminėtumėte?

Antroji pagal gausą ir įtaką mieste buvo vokiečių evangelikų liuteronų bendruomenė. Nuo 1629 m. Kėdainių miesto vakariniame pakraštyje pradeda kurtis vokiečiai iš Saksonijos: pradeda statyti bažnyčia, kuriasi prieglauda, ligoninė, mokykla. Karalius Vladislovas Vaza vokiečių bendruomenei, įsikūrusiai Jonušavoje, 1648 m. suteikė savivaldą, teisę turėti herbą ir rinkti burmistrą. Taip Kėdainiuose atsiranda dvi juridiskai įteisintos bendruomenės. Vokiečiai Kėdainiuose buvo kvalifikuoti gydytojai, vaistininkai, mokytojai, pirkliai ir amatininkai. 1664 m. pastatyta mūrinė liuteronų bažnyčia su iki mūsų dienų išlikusiomis freskomis. XIX a. viduryje vokiečių bendruomenė buvo gana gausi: Kėdainiuose ir Ariogaloje buvo 1500 liuteronų, tačiau dėl intensyvios emigracijos jų skaičius nuolat mažėjo. 1923 m. gyventojų surašymo duomenimis, Kėdainių apskrityje gyveno 271 vokiečių tautybės žmogus. Liuteronų tikyba išpažino 138: 20 lietuvių, 99 vokiečiai ir 19 latvių. Šalia liuteronų bažnyčios veikė vaikų darželis ir vokiečių knygų bibliotekėlė. Kėdainių evangelikų liuteronų parapija veikė iki 1944 m., kai dauguma gyventojų pasitraukė į Vokietiją. Paskutiniaisiais dešimtmečiais parapijai vadovavo kunigas Paulius Titelbachas. 1949 m. sovietinė valdžia konfiskavo bažnyčią ir ją pavertė odų sandėliu, bažnyčios vidus buvo suniokotas. 1975 m. ji buvo restauruota ir pritaikyta rengti parodoms bei koncertams, o 1999 m. gražinta tikintiesiems. Pagal 2011 m. gyventojų surašymo duomenis, Kėdainių krašte

yra 17 vokiečių tautybės žmonių, o evangelikų liuteronų tikyba išpažįsta 125 asmenys.

Nuo P. Stolypino iki sovietinių kariškių

- Kokios tautinės bendruomenės yra Kėdainiuose šiandien?

- Mieste yra rusų bendruomenė, kurios pradžia Kėdainiuose siekia XVII a. vidurį, kai kunigaikštis Jonušas Radvila vedė stačiatikę Mariją Mogilaitę – Lupul ir jos reikmėms 1648 – 1652 m. mieste prie Knypavos aikštės buvo pastatyta šv. Andrėjaus cerkvė ir Kristaus Atsimainymo vyrų vienuolynas. Stačiatikių parapija buvo nedidelė ir negalėjo plėstis, todėl jos globa ir finansinis išlaikymas buvo pavestas gausiausiai bendruomenei Kėdainiuose – evangelikams reformatams. XVIII a. pradžioje stačiatikių vienuolynas sudegė ir amžiaus pabaigoje buvo uždarytas, o medinė cerkvė visiškai sunyko. 1853 m. Kėdainių dvaro savininkas grafas Mikalojus Čapskis dovanojo stačiatikiams mūrinį pastatą Pilies gatvėje, kuris pagal S. Ikonikovo projektą buvo perstatytas ir 1861 m. pašventinta Kristaus Atsimainymo cerkvė. 1923 m. gyventojų surašymo duomenimis, Kėdainių krašte gyveno 1624 rusų tautybės žmonės. Dau-

giausia jų gyveno Šėtos, Dotnuvos, Josvainių miesteliuose. Didelė jų dalis buvo sentikiai.

Neabejotinai ryškiausiu ir žymiausiu rusų bendruomenės atstovu XIX a. pabaigoje – XX a. pradžioje buvo Piotras Stolypinas – buvęs Kauno gubernijos bajorų vadovas, Rusijos imperijos vidaus reikalų ir galiausiai Rusijos imperijos ministras pirmininkas. Jo šeima daugiau kaip tris dešimtmečius priklausė Kalnaberžės dvaras ir buvo vienas mėgstamiausių savininko. 2012 m. Kėdainių rusų bendruomenė įamžino jo atminimą – šalia cerkvės yra pastatyta atminimo lenta garsiajam reformatoriui.

Sovietinės okupacijos metais rusakalbių žmonių pagausėjo įkūrus karinio transporto oro uostą bei dislokavus armijos dalinį. Civilių rusakalbių gyventojų pagausėjo pradėjus statyti Kėdainiuose chemijos gamyklą. Nuo 1959 iki 1989 m. Kėdainių krašte net 55 proc. išaugo rusų tautybės gyventojų skaičius. Nuo 1993 m., išvedus sovietinę kariuomenę, rusakalbių žmonių mieste labai sumažėjo, nebeliko mokyklos ir vaikų darželio. Pagal 2011 m. gyventojų surašymo duomenis, rusų, baltarusių ir ukrainiečių buvo 1460. Iš jų stačiatikiais save įvardino 723 žmonės, o sentikiais – 158. Šiuo metu

Kėdainių daugiakultūris centras įsikūręs buvusioje Mažojoje sinagogoje

rusakalbiai yra susibūrę į Kėdainių rusų kultūros centrą „Susitikimai“. Veikia šeštadieninė rusų mokyklėlė. Jau dešimtmetį kartu dirbame su šia organizacija, organizuojame įvairius renginius, siekiame įamžinti iškilų asmenybių atminimą, puoselėti kultūrą ir kalbą. Surengėme dvi tarptautines konferencijas, skirtas P. Stolypinui, 2010 m. išleidome leidinį „Neišmoktos P. Stolypino apmokos“. Nuolat vyksta rusiškų romansų koncertai.

Lenkų kultūra gyvuoja

- O kokia krašto lenkų istorija?

- Kada lenkų tautybės žmonės įsikūrė Kėdainiuose – sunku pasakyti, tačiau XVII a. pradžioje tarp kunigaikščių Radvilų kvietimu atvykusių amatininkų ir pirklių buvo išeivių ir iš Lenkijos. Po Liublino unijos prasidėjęs polonizacijos procesas bajorų tarpe ilgainiui apėmė ir kitus visuomenės sluoksnius. Todėl XIX a. pab. – XX a. pradžioje nemažai Kėdainių miesto ir apylinkių gyventojų ne tik kalbėjo lenkiškai, bet ir laikė save lenkais. 1923 m. gyventojų surašymo duomenimis, mūsų krašte lenkais save laikantių žmonių buvo 6390. Kėdainių mieste iki 1928 m. pamaldos bažnyčiose vyko tik lenkų kalba. Bandymai įvesti pamaldas lietuvių kalba susidurdavo su įvairiais sunkumais. Žymi mūsų krašto visuomenės veikėja

Jadvyga Juškytė minėjo tokį faktą – kai šv. Juozapo bažnyčios kunigas pradėjo sakyti pamokslą lietuvių kalba, tai daugelis tikinčiųjų kėdainiečių atsistojo ir išėjo iš bažnyčios.

Lenkiškumo židiniais mūsų krašte buvo dvarai, kurių ypač buvo gausu Nevėžio upės slėnyje. Specifine sankloda išsiskyrė Liaudos žemė, kur mažuose kaimeliuose – akalicose – gyveno smulkieji bajorai, laikantys save lenkais. Jie buvo labai konservatyvūs, bet aktyviai dalyvavo visuose Lietuvos sukilimuose prieš carizmą. Netoli Dotnuvos aktyviai veikė Urniežiuose gyvenusių lenkų kultūros įstaiga „Seklyčia“, buvo lenkų dramos būrelis, statė spektaklius, dirbo lenkų biblioteka, skaitykla.

Mūsų krašte yra buvusio Lenkijos maršalo Juzefo Pilsudskio šaknys: jo seneliai ir tėvai ilgą laiką gyveno Pašuvio dvare, o senelė Teodora Pilsudska palaidota Pajieslio bažnyčios šventoriuje.

Šeteniai – tai Nobelio premijos laureato, rašytojo Česlavo Milošo gimtinė.

Po Antrojo pasaulinio karo Kėdainių krašte net 71 proc. sumažėjo lenkų, nes nuo 1945 iki 1959 m. iš Lietuvos, o taip pat ir iš Kėdainių krašto, į Lenkiją repatrijavo apie 200 tūkst. gyventojų. Lietuvoje likę lenkai tik Vilniaus krašte gavo teisę mokytį

vaikus gimtąja kalba. Po karo, nepaisant čia gyvenusių lenkų pastangų, leidimo mokytį vaikus lenkiškai iš sovietų valdžios nebuvo gauta ir todėl lenkai perėjo į kitas etnines grupes. Pagal 2011 m. gyventojų surašymo duomenis, Kėdainių krašte lenkais save laikė 329 žmonės.

Lenkų kalbą ir tradicijas dabar mūsų mieste palaiko Kėdainių lenkų draugija, vadovaujama Irenos Duchovskos. Jie jau daugiau kaip dešimtmetį birželio mėnesį organizuoja Lenkų kultūros festivalį „Znad Issy“, koncertus Daugiakultūriame centre Lenkijos nepriklausomybės ir Gegužės 3 d. Konstitucijos dienoms paminėti. Kėdainių krašto muziejus jau dvejus metus rengia Česlavo Milošo festivalį, savivaldybė yra įsteigusi Česlavo Milošo kultūros premiją. Bendradarbiaujame su Lenkijos institutu – organizuojame parodas, konferencijas, seminarus.

Saugomas žydų palikimas

- Kas daroma saugant čia gyvenusių žydų istoriją ir kultūrą?

- Žydai Kėdainiuose pradėjo kurtis XVII a. pradžioje ir apsigyveno aplink Senosios Rinkos aikštę. Jie daugiausia vertėsi pinigų skolinimu, smulkia prekyba, degtinės gamyba ir amatais, ypač garsėjo žydai audėjai.

Daugiakultūriame centre vyksta įvairūs renginiai

Centro nuotraukos

XVIII a. pradžioje Kėdainių žydų kahalas garsėjo savo rabinais, kilusiais iš žymios Kacenelebogėnų giminės, pas kuriuos mokėsi ir vėliau visame pasaulyje išgarsėjęs Vilniaus Gaonas. XIX a. pabaigoje žydai sudarė 60 proc. miesto gyventojų – 3733 – ir turėjo net aštuonis maldos namus. XIX a. žydai pradėjo plėtoti daržininkystės verslą – auginti agurkus, o tarpukariu – ir pomidorus. Todėl neatsitiktinai 1921 m. netoli Kėdainių – Pelėdnagiuose „Haluco“ sąjunga įkūrė mokomąjį žemdirbystės ūkį, kuriame žydų jaunimas mokėsi žemės ūkio darbų ir pabaigę mokomuosius kursus įgydavo teisę išvažiuoti į Palestiną. Tarpukario metais žydų rankose buvo beveik visa Kėdainių prekyba ir daugelis pramonės įmonių, veikė dvi žydų pradžios mokyklos ir vidurinė mokykla, našlaičių prieglauda, sporto klubas „Makabi“, savanoriška žydų gaisrininkų komanda, Š. Mov-

šovičiaus ir N. Kagano spaustuvė. Taikų gyvenimą nutraukė Antrasis pasaulinis karas. 1941 m. rugpjūčio 28 d. naciai ir jų vietiniai talkininkai sušaudė visus Kėdainių, Šėtos ir Žeminių miestelių žydus – 2076 žmones.

Šiuo metu Kėdainiuose nėra žydų, bet jų palikimas nėra užmirštas. Kaip minėjau, sinagogos restauruotos ir pritaikytos kultūrinėms reikmėms. Mes organizuojame daug renginių, skirtų pažinti žydų istoriją ir kultūrą. Parengtos edukacinės programos „Štetlas ir tradicijos“, „Religinių konfesijų maldos namai“, „Holokaustas“, vyksta daug žydiškos muzikos ir džiaz koncertų. Kasmet minime žydų kultūros paveldo ir Lietuvos bei Kėdainių žydų Holokausto dienas. Rengiamos parodos, seminarai mokytojams apie Holokausto dėstymą mokyklose, konferencijos, pastatyti paminklai masinio sušaudymo vietoje ir prie sinagogų mieste, išleisti

leidiniai: „Kėdainių kraštas svastikos ir raudonosios žvaigždės šešėlyje“, „Pažinkime žydų istoriją ir paveldą Lietuvoje“, „Žydų kultūros paveldas Kėdainių krašte“, pratybų sąsiuvinis mokiniams „Žydai: istorija – gyvenimas kultūra“ ir įkurta Žydų kultūros paveldo kelio asociacija.

- Kokius dar renginius organizuojate Centre? Kaip jais domisi visuomenė?

- Mūsų Centre vyksta knygų sutiktuvių, susitikimai su žymiais žmonėmis. Įvairios nevyriausybinės organizacijos rengia savo kultūrinius renginius, vyksta viktorinos ir protų mūšiai rajono mokiniams apie Kėdainių krašto istoriją ir paveldą. Organizuojame ekskursijas po senamiestį ir rajoną dvarų kultūros ir žydų gyvenimo pėdsakais. Centrą per metus aplanko apie 10 tūkstančių žmonių. Daugiakultūris centras tapo išskirtiniu kultūros židiniu, reikalingu Kėdainių visuomenei.

Panevėžio kraštotyros muziejuje – paroda apie miesto žydų istoriją

Panevėžio kraštotyros muziejuje atidaryta ir šiuo metu veikia paroda „Panevėžio žydų bendruomenės praeitis“. Ji supažindina lankytojus su žydų bendruomenės, šimtmečiais vaidinusios svarbų vaidmenį miesto ir regiono gyvenime, istorija ir išlikusiu paveldu.

Panevėžys didžiąją savo istorijos dalį buvo daugiatautis ir daugiakul-

tūris miestas. O žydai kai kuriais laikotarpiais sudarė didelę miestiečių dalį ir vyravo ekonomikos bei paslaugų sektoriuose. Gausesnė žydų bendruomenė mieste susikūrė XVIII a. antroje pusėje, XIX a. viduryje ji sudarė apie 60 proc. miesto gyventojų, XX a. trečiojo dešimtmečio pradžioje – apie 35 proc. Žydai gyveno aktyvų politinį, kultūrinį, visuome-

ninį gyvenimą: dirbo miesto taryboje, steigė gydymo įstaigas, mokyklas, kultūros, labdaros ir sporto organizacijas, dalyvavo lietuvių organizacijų veikloje. Jų įnašas į Panevėžio raidą, ypač jo virsmą moderniu miestu, yra didžiulis, o paveldas įvairiausiomis formomis iki šiol funkcionuoja miesto bendruomenės gyvenime.

TBN inf.

Trečiojo amžiaus universitete egzaminų laikyti nereikia

Jonas RUMŠA

Buvo pirmieji Lietuvoje

Vilniaus trečiojo amžiaus universitetas įsikūrė 1994 m. „Mes buvome pirmieji. Lietuvoje tokių universitetų dar nebuvo. Paryžiuje, pavyzdžiui, veikė nuo 1969 m., Varšuvoje – nuo 1973 m. Viename tarptautiniame kongrese Lenkijoje susipažinau su Galina Švarc. Ji buvo trečiojo amžiaus universiteto Varšuvoje steigėja. Sako, kodėl Lietuvoje jums nepabandžius“, - universiteto steigimo aplinkybes prisiminė jo rektorius Rišardas Kuzma.

Šias pareigas jis eina nuo pirmųjų dienų iki šiol.

Pradžioje teko spręsti daug įvairių organizacinių klausimų. Pavyzdžiui, kurti fakultetus ar ne, o jeigu kurti, tai kokius. Tačiau tokios struktūros buvo atsisakyta. Pasak R. Kuzmos, žmonės pageidavo pagilinti savo žinias, sužinoti kažką naujo iš įvairių mokslo sričių.

Pirmuosius kelerius metus buvo vargo dėl patalpų. Tekdavo ieškoti, prašinėti. Nuo 2001-ųjų metų, kai pradėjo veikti Lenkų kultūros namai, juose ir vyksta universiteto užsiėmimai. Dabar ir universiteto rektorius turi atskirą kabinetą.

Užsiėmimai vyksta du kartus per mėnesį. Jų trukmė – dvi akademinės valandos.

Paprastai rugsėjo mėnesį sudaroma programa visiems mokslo metams. Numatomos užsiėmimų temos, pranešėjai. Tarp pranešėjų – mokslininkai iš Lietuvos, Lenkijos. Buvo net iš JAV. „Be to, yra tokia Lietuvos lenkų mokslininkų draugija, kuri vienija šešiasdešimt narių. Aš jai irgi priklausau. Jo nariai niekada neatsisako, mielai ateina kviečiami“, - teigė

universiteto vadovas.

„Paskaitų tematika įvairi. Beje, jos skaitomos daugiausia lenkų kalba, apie penkiolika procentų – lietuvių kalba, šiek tiek anglų kalba. Norime, kad užsiėmimai ne tik išplėstų klausytojų akiratį, bet ir padėtų gerinti jų gyvenimo kokybę, keistų mąstymą. Pavyzdžiui, visiems labai patiko

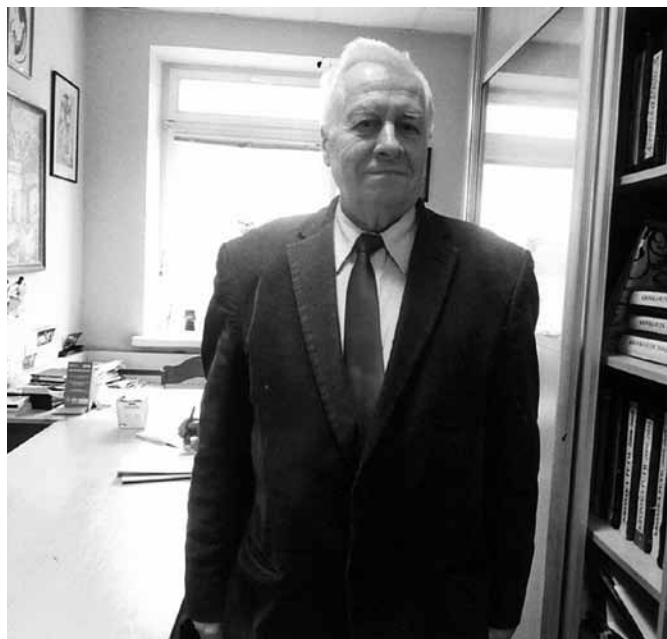
Vilniaus universiteto profesoriaus Algirdo Juozulyno pranešimas apie gerontologijos problemas. Ar gali visus sudominti puslaidininkiai? Pasirodo, gali. Tai įrodė profesoriaus Romualdo Brazio pranešimas apie puslaidininkių reikšmę žmogaus gyvenime“, - aiškino R. Kuzma.

O kiek klausimų pažeria klausytojai pranešėjams. Jiems tenka net paprakaituoti atsakinėjant. „Studentai tiek daug ir tokių klausimų mums neužduoda“, - ne vienas juokavo.

Vidutinis amžius – per 70 metų

„Mūsų klausytojai yra ne tik iš Vilniaus. Atvyksta iš Šalčininkų, Trakų, Nemenčinės. Tiesa, dabar ir rajonų centruose įsikūrę universitetai, bet anksčiau pas mus lankėsi ir buvo labai patenkinti“, - sakė R. Kuzma.

Pasak rektorius, klausytojų skaičius įvairiais mokslo metais būna ne vienodas. Daugiausia yra buvę 205 klausytojai, mažiausiai – 68. Praėjusiais mokslo metais užsiėmimus lankė

R. Kuzma

beveik 80 žmonių. „Mūsų klausytojai labai pareigingi. Būna, kad suserga. Vis dėto – amžius. Skambina, kad negalės atvykti“, - patenkintas sakė pašnekovas.

Taigi, kokio amžiaus žmonės ateina į trečiojo amžiaus universitetą? Anot rektorius, jauniausiai klausytojai – šešiasdešimt metų, vyriausiai buvo aštuoniasdešimt septyneri. „Jai dabar devyniasdešimt septyneri metai, prieš dešimt metų dar rašė eilėraščius. Aplankome, pasveikiname. Ponia džiaugiasi, kad nepamirštame“, - kalbėjo universiteto vadovas.

O vidutinis klausytojų amžius, pasak R. Kuzmos, yra per septyniasdešimt metų. Pačiam rektoriui – septyniasdešimt aštuoneri, bet energijos, žvalumo jam gali pavydėti žymiai jaunesni.

Tarp universiteto klausytojų – įvairių profesijų atstovai. „Labai daug buvusių mokytojų – pradinių klasių, lituanistų, polonistų, fizikų, geografų. Yra buvusių inžinierių, medikų, pašto darbuotojų, bankininkų“, - vardino klausytojų profesijas R. Kuzma.

O pats rektorius – habilituotas gamtos mokslų daktaras, profesorius. Daug metų dirbo mokslo tyrimo įstaigose, septyniolika metų dėstė ekologiją ir zoogeografiją Vilniaus pedagoginiame universitete (dabar – Lietuvos edukologijos universitetas).

Klausytojų daugumą sudaro moterys. „Vyrų yra maždaug dvidešimt procentų“, – teigė rektorius.

Kas žmones traukia?

Kas žmones skatina ateiti į trečiojo amžiaus universitetą?

„Pagrindinis tikslas – galimybė draugiškai, neformaliai pabendrauti, susitikti su bendraminčiais, kolegomis“. – įsitikinęs R. Kuzma. – „Čia žmonės džiaugiasi susitikę, dalinasi naujienomis, pasakoja apie savo anūkus. Yra gyvenančių ūkiškai. Atneša paragauti savo darže išaugintų ridikėlių, agurkų“.

Be to, trečiojo amžiaus universitete nėra stojamųjų egzaminų, nereikia laikyti įskaitų, rašyti kursinių darbų ir t. t.

Universiteto klausytojai turi savo himną. Jame yra ir tokie žodžiai: „Kaip gera mums būti studentais, nors ir trečiojo amžiaus, susitikti su savo draugais ir bendraminčiais, sapnuoti meilę ir jaunus metus“.

Šie žmonės jau baigė savo profesinę karjerą, vaikai išauginti, sukūrę savo gyvenimus. Daugiau laisvo laiko.

Įpratę daugelį metų gyventi aktyviai, jie nenori užsidaryti tarp keturių sienų. Mokyti visą gyvenimą ragina ir Europos Sąjunga. Be to, žinių niekada nebus per daug.

Beje, kaip ir dėmesio žmonėms. Universitete pasibaigus užsiėmimui sveikinami jubilieatai.

Anot R. Kuzmos, taip pat svarbu, kad didelė šių žmonių gyvenimo patirtis nedingtų be pėdsako. Universitetas per savo egzistavimo laiką jau yra išleidęs tris knygas, kuriose išspausdinti klausytojų prisiminimai, literatūrinė kūryba. Iki šių metų pabaigos turi išeiti ketvirta knyga. „Problema – finansai. Patys klausytojai šiek tiek remia. Jie moka po penkiolika eurų per mokslo metus. Beje, pranešėjams už paskaitas mes nemokame. Visi jie maloniai sutinka vesti užsiėmimus nemokamai“, – džiaugiasi rektorius.

Be išleistų knygų, universitete sukauptas didžiulis archyvas. R. Kuzma rodė dvidešimt išsipūtusių nuo storumo albumų, kuriuose daugybė nuotraukų, atspindinčių universiteto gyvenimą, trumpi aprašymai.

Turtina ir kelionės

Trečiojo amžiaus universiteto klausytojai neapsiriboja vien teorinėmis žiniomis, paskaitomis, diskusijomis uždaroje patalpoje. Jie kasmet išsiruošia į artimesnes ar tolimesnes

keliones. Baigiantis praėjusiems mokslo metams, buvo nuvykę į Lenkijos pajūrį.

Užpernai vilniečiai laimėjo konkursą „Europos senjorų integracija per edukaciją“, gavo finansavimą kelionėms. Keliolikos žmonių grupė keliavo į Švediją, Daniją, pats rektorius lankėsi Prancūzijoje ir Olandijoje. Malmės mieste (Švedija) vilniečiai susitiko su savo tautiečiais lenkais, daugelį metų gyvenančiais šioje šalyje. Puikiai integruoti į Švedijos visuomenę, gerai sutaria su valdžia, nepamiršta savo istorinių šaknų. Svečiai padainavo keletą lenkiškų ir lietuviškų dainų, kartu visi šoko polonezą. Kopenhagoje vilniečių laukė susitikimas su danų senjorais. Vidutinė senatvės pensija Danijoje, kaip sakė R. Kuzma, apie 1800 eurų. Tačiau orų gyvenimą užtikrina ne tik solidi pensija, bet ir valstybės, municipalitetų rūpinimasis pagyvenusiais žmonėmis, kad jie nebūtų izoliuoti, pamiršti. Veikia įvairūs senjorų klubai, jiems organizuojami įvairūs renginiai.

Paklaustas apie išvykas po savo šalį, R. Kuzma pagyvėjo: „Ooo, Lietuva – tai pirmoje eilėje“. Ir ėmė vardinti miestus, kur pabuvota. Druskininkai, Panevėžys, Klaipėda, Palanga, Biržai, piligriminės vietos – Kryžių kalnas ir Šiluva. Vieną vasarą plaukė laivu iš Kauno į Klaipėdą. Tai buvo pažintinė kelionė, kurios metu jos

Naujųjų mokslo metų pradžia

Trečiojo amžiaus universiteto klausytojai sodina gėles prie greitkelio Vilnius – Kaunas

Trečiojo amžiaus universiteto nuotraukos

dalyviai ypač domėjosi Panemunės pilimis ir jų istorija. „Nepaprastai įdomi kelionė buvo, kronikoje viskas yra atspindėta“, - prisiminė pašnekovas.

Pagaliau – Vilnius. Prisipažinkime – ar visuose jo muziejuose ir kitose lankytinose vietose esame buvę? Kada buvome paskutinį kartą? Vis atidėliojame ateičiai, praeiname pro šalį, kartais daugiau žinome apie egzotiškus kraštus negu apie gimtąjį miestą. Trečiojo amžiaus universiteto klausytojai tokias vietas lanko kolektyviai. Jie pabuvojo Valdovų rūmuose, Katedros bazilikos požemiuose, saugančiuose daug paslapčių, kitose istorinėse vietose ir net Geležinkelių muziejuje, kur susipažino su Lietuvos geležinkelių istorija ir dabartimi.

Negalima nepaminti labdaringos

Grupė trečiojo amžiaus universiteto klausytojų Liublino karalių rūmuose prie Jano Mateikos paveikslo „Liublino unija“

klausytojų veiklos. Jie randa laiko patvarkyti kapus Rasų kapinėse. Palei greitkelį Vilnius – Kaunas prie Gri-

giškių sodino geltonuosius narcizus, simbolizuojančius, kad Vilnius yra gailestingumo miestas.

J. Stalino mirties dieną Lietuvos totorė Sibire iš džiaugsmo šoko

Šiomet Lietuvoje paminėtos 75-osios masinių trėmimų pradžios metinės. 1941 m. birželio 14 d. sovietų okupacinė valdžia pradėjo masiškai tremti niekuo nekaltus Lietuvos gyventojus į tolimus SSRS rajonus, kur jų laukė badas, pažeminimas, sunkus, alinantis darbas ir nežmoniškos gyvenimo sąlygos. Po karo viena po kitos sekė naujos trėmimų bangos. Tarp tremiamų buvo įvairių tautybių Lietuvos žmonės: lietuviai, žydai, lenkai, vokiečiai, rusai, baltarusiai, totoriai...

Tremtį patyrė ir Lietuvos totorė Felicija Chaleckienė kartu su savo tėvais Aleksandru ir Sofija Jasinskais. Dabar jai – aštuoniasdešimt devyneri metai. Nežiūrint garbaus amžiaus, Felicija guvi, aštraus proto, puikios atminties, įdomi pašnekovė, inteligentiška, nestokojanti humoro jausmo. Šiandien ji kartu su dukterimi Eugenija gyvena Vilniuje nedideliame jaukiame naujos statybos bute, kur ir vyko mūsų pokalbis.

Jonas RUMŠA

- Kas buvo Jūsų tėvai?

- Mano tėvai buvo paprasti bemoksliai žmonės. Savo nieko neturėjo, eidavo pas ūkininkus uždariauti. Tėtės gimtinė – Aukštadvaris Trakų rajone, o mama gyveno Raižių kai-

me Alytaus rajone. Šis kaimas žinomas Lietuvoje kaip nuo seno totorių gyvenama vieta. Abu tėvai buvo totoriai.

Senelio šeima buvo labai didelė, keturi sūnūs ir šešios dukros, gyveno labai vargingai. Bėda viena nevaikšto.

F. Chaleckienė

Senelis jaunas mirė, dengdamas stogą nukrito ir užsimušė. Tėtis, grįžęs iš carinės kariuomenės, 1912 m. išvažiavo į Ameriką. Dirbo Fordo gamykloje. Kokius metus pabuves tėtis atsikviėt

brolių. Mama į Ameriką išvyko, kai iki Pirmojo pasaulinio karo buvo likę du ar trys mėnesiai. Visi gyveno Harrisono mieste, Naujojo Džersio valstijoje. Tiksliai nepasakysiu, kada tėvai apšvedė. 1921 m. jiems gimė sūnus Jonas. Jis už mane buvo šešeriais metais vyresnis.

Prieš man gimstant tėtis 1925 m. atvažiavo į Lietuvą pasisvečiuoti. Apšpito giminės, pradėjo įkalbinėti grįžti visam. Pats tėtis irgi labai norėjo grįžti. Jis dažnai kartodavo, kad jo tik šešėlis Amerikoje, o jis visas Lietuvoje. Su savo vyresniuoju broliu nusipirko dvarą ir aštuoniasdešimt hektarų žemės, nes vienam tada tokio dydžio žemės negalima buvo pirkti. Dvaras buvo Radomislės kaime, aštuoni kilometrai nuo Aukštadvario. Tačiau visam laikui tėtis į Lietuvą grįžo 1931 m., o mes su mama – kitais metais.

- Kokia buvo Jūsų vaikystė jau Lietuvoje?

- Po metų pradėjau lankyti pradžios mokyklą. Kai grįžome iš Amerikos aš kitaip nemokėjau kalbėti, tik angliškai. Be to, buvau gražiai aprenpta, labai išsiskyrčiau iš kitų kaimo vaikų. Jie mane apšpisdavo, žiūrėdavo išvertę akis, o aš jų bijojau. Grįžusi namo verkdavau, sakydavau, kad aš neisiu į tą mokyklą, nesimokysiu tos kalbos (lietuvų-aut. past.). Tačiau po truputį, po truputį aš pradėjau draugauti su mergaitėmis. Tada mergaitės mokykloje ratelius ėjo, dainavo. Man patiko. Aš labai greitai išmokau ir lietuviškai, ir lenkiškai. Mes gyvenome savotiškame paribyje. Nuo mūsų kaimo į Aukštadvario pusę žmonės kalbėjo lenkiškai, o į Stakliškių pusę buvo lietuviški kaimai. Beje, brolis irgi nemokėjo lietuviškai. Aukštadvario progimnazijoje gavo lietuvių kalbos pataisą, kitus dalykus mokėsi labai gerai. Vasarą pasamdė mokytoją studentą, kalbą brolis išmoko gerai.

Tėtis labai rūpinosi ūkiu. Kapitališkai suremontavo gyvenamąjį namą, ūkinius pastatus. Pusę namo tėvai paskyrė mokyklai ir butui mokytojams.

Anksčiau nedidelė mokyklėlė glaudėsi kaime pas žmones. O kitame namo gale mes gyvenome. Ten baigiau keturias klases. Paskui mokiausi Aukštadvario progimnazijoje. Gimnazijos arti namų nebuvo. Prasidėjo karas. Tėtis sako: „Palauk, pasibaigs karas, tada ir baigsi“.

- Kaip prisimenate karą?

- Iki karo dar buvo 1940-ieji. Užėję sovietai žemę atėmė, paliko penkis hektarus. Naciams okupavus Lietuvą, žemę grąžino buvusiems šeiminiškams. 1944 m., grįžus sovietams, prasidėjo siaubingi laikai. Mūsų ūkis buvo didelis, keliolika karvių, keturi ar penki gražūs arkliai. Pasirodė pirmieji sovietiniai kareiviai karves ir arklius išvarė į frontą. Žąsis, kalakutus, viską, kas gyva, iššaudė ir išsivežė. Perėjo per visą mūsų namą, per visas spintas, per visus stalčius. Kas jiems patiko – viską pasiėmė. Mes likome be nieko. Žemę vėl išdalino. Naujoji valdžia pradėjo reikalauti prievolių, pristatyti kokią tai kiekį grūdų. Bet tėtis nei sėjo, nei pjovė, nes nebuvo kuom apdirbti žemę. Už duoklių nevykdymą tėtį uždarė į kalėjimą. Tai buvo 1945-ieji metai. Pinigų irgi neturėjome. Aš kelias kėdes kaimynams iškeičiau į grūdus ir pristačiau kiek reikėjo valdžiai. Tėtį išleido.

- Bet tai neišgelbėjo nuo Sibiro?

- Tai buvo 1949 m. kovo 27 d., sekmadienis. Aš tuo metu gyvenau ir dirbau įvairius darbus Vilniuje, nes kaime nebuvo ką veikti. Į namus atvažiavo karininkas su keliais kareiviais. Vietinių strībų nebuvo. Geras žmogus tas karininkas buvo. Mama sėdėjo, verkė: „Man nieko nereikia, gal aš mirsiu ten“. Kareivai sakė: „Mamaša, tau visko reikės, jeigu pati nesinaudosi, tai iškeisi į duoną“. Tie kareiviai viską sudejo, o karininkas leido paimti siuvimo mašiną, tik pasakė, kad reikia išardyti, suvynioti, nes tokių daiktų vežtis negalima. Mama nebuvo siuvėja. Kai maža buvau, man pasiūdavo suknelių. Tremtyje vyrams

marškinius siūdavo. Visi gyrė, kad labai patogūs marškiniai. Leido paimti ir sieninį laikrodį. Didelis, gražus laikrodis buvo.

O mane enkavedistai surado Vilniuje, liepė ruoštis, atseit, tėvai laukia Vilniaus geležinkelio stotyje. Tačiau taip nebuvo. Tėvus į vagoną išodino Rūdiškėse. Mane nuvežė į priešais Lukiškių aikštę esantį MGB pastatą ir uždarė pusrūsyje. Ten daug žmonių buvo iš miesto. Visą naktį mus išlaikė. Ankstyvą rytą susodino į sunkvežimius, liepė nekalbėti, nesijuokti, nedainuoti, tarsi mus imtų juokas ir noras dainuoti. Aplink sėdėjo kareiviai ginkluoti automatais. Nuvežė į stotį. Tačiau stotyje ešlono nebuvo. Tada pasuko į Lentvarį. Ten irgi ešlono nerado. Pagaliau atvykus į Panerių stotį mūsų laukė gyvuliniai vagonai ir tolima kelionė į nežinią.

Vagonas, į kurį mus patalpino, buvo pilnas žmonių. Ant gultų gulėjo žmonės, po gultais sukrauti maišai su daiktais ir maisto atsargomis. Laisvų vietų nebuvo. Be manęs, į tą patį vagoną įkėlė du vaikus ir dvi merginas studentus. Mes, penkiese, glaudėmės aplink geležinę krosnelę, vadinamąją *buržuiką* vidury vagono. Rodos, Minske iš mūsų vagono pabėgo vienas senukas, tai aš ir viena studentė jo gultą užėmėme.

Ešlone žmonės buvo iš Trakų ir Vilniaus rajonų. Iš Vilniaus rajono buvo lenkai. Beje, kai 1956 m. iš tremties pradėjo leisti namo, daugelis lenkų tremtinių išvyko gyventi į Lenkiją.

- Brolis išvengė tremties?

- Brolis pats pasirinko savo likimą. Artinantis sovietinei armijai, jis pasitraukė į Vakarų, laimingai pasiekė amerikiečių okupacinę zoną Vokietijoje. Be jokių kliūčių gavo leidimą išvykti į Ameriką, nes turėjo dokumentus, kad gimęs ten. Buvo labai gabus, po karo baigė technikos mokslus, dirbo svarbų, gerai mokamą darbą. Vedė prancūzę.

Dar būdami tremtyje, susiradome vieni kitus. Brolis į Sibirą mums

Asmeninio archyvo nuotr.

Felicija kartu su tėvais Aleksandru ir Sofija Jasinskais tremtyje

siųsdavo siuntinių, kurie buvo didelė paguoda. Atsiųsdavo drabužių, įvairios medžiagos, skarelių. Keisdavome į maisto produktus, paroduodavome.

- Kiek truko kelionė į tremties vietą?

- Kelionė truko apie dvi savaites. Jos metu šiek tiek maitino. Kartą per dieną duodavo sriubos. Aš nieko savo neturėjau. Viena lenkė man davė sūrio.

Ešelonas sustodavo tik didelėse stotyse. Tuo metu buvo galima nueiti vandens, po vagonu, kurį apstodavo ginkluoti kareiviai, atlikti gamtinius reikalus. Vagone tokios galimybės neturėjome.

Man nedavė ramybės klausimas, ar važiuoja tėvai. Pasiteiravau karininko, lydėjusio ešeloną. Jis savo ruožtu, paklausė, iš kokio rajono tėvai. Iš Trakų. „Iš Trakų rajono čia nieko nėra“, - atsakė. Melavo. Buvo daug iš Trakų rajono. Kažkurią dieną, ešelonui sustojus kažkokioje stotyje, aš nuėjau vandens. Viena mergaitė mane pažino, vardu pašaukė. „Ar žinai, kad tavo tėvai čia kitame vagono važiuoja?“, - paklausė. Sakau, nežinau. Grįždama atgal su vandeniu, sustojau prie tėvų vagono, truputį pakalbėjo-

me. Nusiraminau – tėvai važiuoja, visi kartu būsime.

Mūsų kelionė baigėsi Užuro mieste, kuris buvo ir rajono centras, Krasnojarsko krašte.

- Bet tai dar nebuvo kelionės pabaiga?

- Atvykus tarp tremtinių pasklido gandas, kad į vietas išsiuntinės vagonais. Aš pagalvojau, kad su tėvais vėl išsiskirsiu. Neturėjau jokių daiktų. Tik tai patalynę, pagalvę ir rūbus. Nepastebimai prislinkau prie tėvų. Nesvarbu, kur veš, bet būsime kartu.

Atvažiavo jaučiais kinkyti vežimai, ko Lietuvoje niekada neteko matyti. Sulaipino žmones ir pajudėjo. Vėliau atsuntė ir mašinų. Mes buvome kaip ir paskutiniai, kuriuos išvežė. Nuvežė į Staraja Kuzurba kaimą, maždaug už dvidešimties kilometrų. Sibiro negalima įsivaizduoti be taigos. Tačiau šiose vietose kiek akys užmato tęsėsi lygumos. Jokio medelio. Artimiausias miškas buvo už keliasdešimt kilometrų. Ten žiemą aš, paprašiusi brigadininko arklio, važiuodavau parsivežti malkų. Malkas reikėdavo pirkti.

Tarp ištremtųjų buvo jaunimo. Man, pavyzdžiui, buvo dvidešimt dveji metai. Kažkas turėjo akordeoną,

surengėme šokius. Net vietiniai atėjo į mus pažiūrėti iš tolo.

- Kaip jus sutiko vietiniai žmonės?

- Kaip vėliau sužinojome, prieš mus atvežant vietiniams gyventojams buvo pasakyta, kad atveš banditų, nereikia su jais bendrauti, kalbėtis. Pirmomis dienomis į mus žiūrėjo iš tolo. Paskui apsižiūrėjo, suprato, kad tai netiesa. Senukai, šeimos su vaikais, normalūs žmonės. Pradėjo moterys nešti mums pieno, bulvių.

Tiesa sakant, tremtiniai lietuviai bent pirmam laikui buvo gerai apsirūpinę iš namų. Atsivežė ir rūkytos mėsos, ir miltų, bidonus lydyto sviesto, medaus. Mano tėvai nebuvo pasiruošę, tai atvažiavo be nieko. Keitėme daiktus į maisto produktus. Vietiniams net rankšluosčiai turėjo aukso vertę.

- Taigi, kaip ten atrodė gyvenimas?

- Žmonės nieko neturėjo, gyveno labai skurdžiai. Prieš karą pasiturinčius valstiečius ištrėmė į dar tolimesnius rajonus. Jų namai liko tušti. Moterys karo metais tuos bešeiminkius namus ardė malkoms. Taip pusę kaimo ir sukūreno. Viskas buvo paimta frontui. Arklių neliko. Jie irgi buvo paimti į frontą. Tiesa, kiekviena šeima turėjo karvę, kuri ir gelbėjo nuo bado.

Kaime po karo vyrų, galima sakyti, nebuvo. Iš fronto grįžo kokie penki ar septyni ir tie patys be rankų, be kojų.

Kaime buvo parduotuvė, tačiau išskyrus degtinę, druską ir kalkes, daugiau nieko joje nebuvo. Jokių maisto produktų. O kalkes vietiniai žmonės naudojo blakėms namuose naikinti. Kaime nebuvo nė vieno šulinio. Žmonės naudojo netoli kaimo upės vandenį.

O degtinės vietiniai ir patys pasigamindavo. Bet ji buvo kažkokia šlykšti, spalva panaši į kavą. Vėliau lietuviai juos išmokė gaminti gerą na-

minę degtinę iš kvietinių grūdų. Beje, apie kviečius. Sibiro žemė derlinga. Gražūs kviečiai užaugdavo. Nuėmus derlių suveždavo į elevatorių, kalnai grūdų po atviru dangumi. Pradėdavo kaisti, užsidegdavo. Traktoriais išsklaidydavo, didžiuliai kiekiai puikaus derliaus nuėdavo perniek.

Žiemos ten prasidėdavo spalio pabaigoje – lapkričio pradžioje ir tęsdavosi iki gegužės. Apie oro temperatūrą nieko nepasakysiu, nes termometrų mes neturėjome. Oras sausas, todėl Sibiro šaltis neatrodė labai baisus. Tiesa, sniego priversdavo iki krūtinės. Vasaros labai karštos ir sausos, lietus praeidavo nedažnai.

- Kur jus apgyvendino?

- Apgyvendino po kelias šeimas viename kambarielyje. Iš pradžių mes gyvenome kartu su dviem šeimomis iš mūsų valsčiaus. Viena turėjo du vaikus, kita – tris. Labai nepatogu buvo. Tie vaikai maži, dažnai verkia. Po kiek laiko išėjome gyventi kitur. Paskui išsikraustėme į dar kitą vietą pas vieną moterį. Lovų nebuvo. Iš plonų berželių tėtis sukėlė gultą. Ant jo su mama ir miegodavome. Paskui nusipirkome tokią lūšną. Tas namukas – vienas kambarys ir didelė krosnis duonkepė. Mano tėtis buvo labai nagingas. Ant lubų pripylė žemių, uždengė beržinėmis kartelėmis, padarė savotišką stogą. Lietaus vanduo nepatekdavo į vidų. Buvo gerai, mes gyvenome atskirai.

- Kokius darbus teko dirbti tremtyje?

- Ten buvo kolchozas. Iš pradžių jis vadinosi kažkaip kitaip, vėliau jam suteikė J. Stalino parankinio G. Malenkovo vardą. Netrukus po atvykimo pradėjo skirstyti į darbus. Mane paskyrė traktoriaus prikabinėtoja. Traktorius buvo senoviškas, vos važinėjo. Baigus darbą reikėjo traktorių nuvalyti, atnešti vandens į karbiuatorių.

Tėtis sargavo avių fermoje. Kolchozas laikė kelis tūkstančius avių.

Vėliau jį perkėlė į bityną. Jis buvo toli nuo kaimo. Ten tėtis ir nakvodavo. Mama dirbo grūdų sandėlyje. Rankomis reikėjo sukti arfą, pakrauti grūdus į mašiną, vežti į elevatorių, iškrauti.

Man teko ir kitus darbus dirbti. Ten rugių nesėjo. Bet tą metą buvo pasėta. Per rugiapjūtę moterims reikėjo rišti rugių pėdus. Norma per dieną buvo, gerai neatsimenu, 700 ar 800 pėdų surišti. Pirmą dieną surišau 27 pėdas.

Vėliau mane ir kitą merginą siuntė į kiaulidę dirbti. Aš pasakiau, kad namie pas tėvus kiaulių nešėriau, tai čia tikrai nešėriau. Iškvietė komendantą, grasino Šiaure, kolchozo pirmininkas daužė kumščiu į stalą, sakė: „eisi“. Aš savo – neisiu. Vis dėlto jie nusileido, paskyrė apskaitininke traktorininkų brigadoje. Turėjau apskaičiuoti jų darbą per dieną. O ariamo lauko vagų ilgis – du kilometrai. Šienapjūtės metu reikėjo apskaičiuoti šieno kiekį. Ten šieną vietoje kraudavo į didelius kūgius. Žiemą kūgį prie traktoriaus prikabina ir parvelka į fermą.

Paskui mane paskyrė dirbti į kontorą, nes gerai mokėjau rusų kalbą. Po kurio laiko atvyko laisvai samdoma moteris iš Minsko, tai mane atleido ir įdarbino ją. Ji padirbo gal kokius tris mėnesius ir dingo. Kasoje pasigesta pusantro tūkstančio rublių. Pirminin-

kas susirinkime manęs viešai atsiprašė ir gražino į kontorą.

- Už darbą mokėjo?

- Pirmus metus už darbą nieko nemokėjo. Mums labai sunku buvo, nes nieko valgomo neatsivežėme. Keisdavome daiktus į miltus, pieną, bulves. Paskui pradėjo šiek tiek atlyginti. Už vieną darbdienį duodavo 250 gramų grūdų. Norma buvo 30 darbdienų per mėnesį. Jokių poilsio dienų neturėjome. O pinigais visiškai nieko nemokėjo. Kaime buvo malūnas. Mes pasivogdavome grūdų ir tokiu būdu gelbėdavomės nuo bado. Beje, malūnininkas buvo lietuvis. Kas turėjo pinigų, pirko karvę. Vėliau ir mes per pusę su kita šeima įsigijome karvę. Paskui išsiauginome telyčiukę, kurią pasiėmė ta šeima, o mums liko karvė. Tada pasidarė lengviau. Mama sumušdavo sviesto. Vyrai sukaldė sviestamušę. Labai nagingi buvo, viską padarydavo.

Vėliau pradėjo mokėti pinigais ir daugiau grūdų duodavo. Po J. Stalino mirties pasidarė visai kitas gyvenimas. Mes su tėčiu tris tonas grūdų gaudavome metų gale. Kviečiai gražūs. Paršiuką auginome. Užsiauginti didelę kiaulę neapsimokėjo, nes paskerdus reikėjo nulupti odą ir atiduoti valdžiai. Vietiniai dėl to kiaulių neaugino.

Felicija prie lūšnos, kurią jos tėvai nusipirko vėlesniais tremties metais

Asmeninio archyvo nuotrauka

Drabužių trūko. Žiemą vienintelis drabužis – vatinės kelnės ir vadina-moji šimtasiūlė. Iki J. Stalino mirties neleido niekur išvažiuoti. Paskui galėjome išvykti toliau, bet pirkti ten nebuvo ko.

- Kokio režimo turėjo laikytis tremtiniai?

- Oficialus mūsų statusas buvo *specpereselency* (liet. – specpersikėlėliai). Iš pradžių režimas buvo labai griežtas. Iš kaimo niekur neleidavo išeiti. Kas trys dienos iš rajono centro atvažiuo-davo komendantas tikrinti. Reikėdavo pasirašyti. Vėliau režimas silpnėjo. Po J. Stalino mirties komendantas iš viso retai pasirodydavo. Pradėjo leisti nuvažiuoti į rajono centrą Užurą apsipirkti, nes kaimo parduotuvėje nieko nebuvo. Ir tai reikėdavo gauti komendanto leidimą. Jis išduodavo popieriuką, kad leidimas duotas, nes mes dokumentų neturėjome.

Einant laikui, režimas silpnėjo. Aš buvau nuvažiavusi net į Taškentą aplankyti pusbrolius, kurių šeimos ten pasitraukė iš Lietuvos per Pirmąjį pasaulinį karą ir ten liko. Pusbroliai man nupirko traukinio bilietą.

- O kaip sutikote žinią apie J. Stalino mirtį?

- Kolchozo kontoroje buvo radijo taškas. Žmonių namuose radijo taškus įvedė baigiantis mūsų tremties laikui. Kitokių radijo aparatų niekas neturėjo. Per radijo tašką ir sužinojome apie

J. Stalino mirtį. Tą dieną visus sušaukė į kolchozo kontorą. Klausėmės kalbų ir vis prunkštėlavome, kad jau, ačiū Dievui. Vietinės moterys verkė. Tiesa, senos neverkė, bet jaunos tai kukčio-jo. Paskui nuėjome pas vieną draugę ir ten iš džiaugsmo šokinėjome. Džiaugėmės, kad dabar važiuosime namo. Bet mūsų džiaugsmas greitai išblėso. Niekur mes neišvažiavome ir jokių lengvatų nesulaukėme.

- Kada grįžote į Lietuvą?

- Tuo metu aš dar ištekėjau. Mano vyras Aleksandras Chaleckas iš Raižių kaimo. Jų šeima – tėvus, dvi seseris ir brolių – ištrėmė į miškus, į Ust-Abakaną. Aleksandras dirbo dideliame medienos kombinate. Išvažiavau gyventi pas vyrą, dėl ko labai papiktinau kolchozo vyr. buhalterį. Išgyvenome ten porą metų. Juos išleido anksčiau. Mus irgi išleido, bet be teisės grįžti į Lietuvą. Vyras grįžo metais anksčiau, o aš 1956 m. ar 1957 m. Tačiau tėvai liko tremtyje. Seni žmonės, kaip jie ten gyvens. Pensijos tai nemokėjo.

Grįžę apsistojome Grigiškėse pas mano pusseserę, mano tėčio sesers dukrą. Aš nutrempiau visus slenksčius, prašydama, kad leistų tėvams grįžti į Lietuvą. Paskui galų gale juos iš ten išleido ir jie grįžo. Bet gyventi Lietuvoje teisės neturėjo. Vėl kančių keliai dėl tėvų priregistravimo. Prašymai nepadėjo. Vieną kartą pasakiau: „Vežkite juos atgal, jeigu jie tokie dideli priešai. Bet daugiau nėra kam

juos prižiūrėti, kol jie čia, bus pas mane“.

Vyras dirbo Rudaminoje pašto viršininku. Ten turėjome kambarį. Po kiek laiko gavome leidimą pri-registruoti tėvus.

- Kartu ir gyvenote?

- Mes sunkiai vertėmės. Kaip minėjau, tėvai pensijos negavo. Mums dvi dukros gimė. Brolis pasiūlė, kad sutiktų paimti tėvus į Ameriką. Jie apie dvidešimt metų gyvenę ten, kaip ir piliečiai. Bet ar išleis? Buvę Sibire, tokie dideli priešai. Pirmą prašymą atmetė. Advokatas patarė rašyti ir rašyti. Vieną dieną skambina pasų stalo viršininkas: „Atėjo leidimas išvažiuoti tėvams“. Brolis nupirko lėktuvo bilietus. Išlydėjome juos į Maskvą 1964 m ar 1965 m. Daugiau savo tėvų nemačiau. Tik laiškais susirašinėjome. Tėtis mirė 1971 m. Jam buvo 87-eri metai. Brolis mirė 1973 m., būdamas 52-ųjų metų. Po dvejų metų, sulaukusi 79-erių, mirė mama. Visus pakirto infarktas.

- Kaip susiklostė tolesnis Jūsų gyvenimas?

- Kurį laiką dirbau kolchoze apskaitininke. Vėliau mane pakvietė dirbti sekretore į Rudaminos vidurinę mokyklą. Mokykla buvo didelė, trikalbė – lietuvių, lenkų ir rusų kalbomis. Iki pensijos ten ir dirbau. Vyras po darbo pašte dirbo Vilniaus paukštyne. Mirė 1987 m.

Ar Lukiškių aikštė atskleis totorių gyvenimo pėdsakus?

Liepos 12 d. Lukiškių aikštė Vilniuje uždaryta rekonstrukcijai. Su-tvarkytą erdvę ketinama vėl atverti kitų metų vasarą ar rudenį.

Iš pradžių vykdomi archeologiniai kasinėjimai. Archeologas Olegas Fe-diajevas tvirtino, kad Lukiškių aikštės teritoriją istoriškai galima suskirstyti į tris įdomesnius laikotarpius: pirmasis – Turgaus aikštė, kuri egzistavo

nuo XIX amžiaus vidurio; antrasis laikotarpis, prasidedantis nuo XVII amžiaus pradžios, yra susijęs su bažnyčios buvusiais palaidojimais; trečiasis, seniausias, mena dar Lie-tuvos didžiojo kunigaikščio Vytauto

laikus, kai netoli Lukiškių aikštės buvo apgyvendinti totoriai.

„XVIII amžiaus planuose mes matome Lukiškių dalyje prie Neries totorių gyvenamą teritoriją. Čia iš visų planų žinome, kad buvo dykra ir mes darome prielaidą, kad čia totoriai galėjo arklius ganyti ir kažką pamesti, kažką nušauti. Ikiistoriniu laikotarpiu,

Prof. dr. A. Jakubauskas

per visus tuos trejų metų tyrinėjimus čia mes nieko neradome, t. y. anksčiau XV amžiaus čia nieko nebuvo arba mes nieko neradome“, – sakė archeologas.

Papasakoti apie totoriškąjį Lukiškių aikštės periodą, galimus totorių gyvenimo liudininkus, kuriuos tikimasi rasti aikštės rekonstrukcijos metu, paprašėme Lietuvos totorių bendruomenių sąjungos pirmininko prof. dr. Ado Jakubausko.

- Apie Totorių Lukiškes yra rašęs žymus totorių istorijos tyrinėtojas Leonas Kričinskis. Jo lenkų kalba parašyta knyga, išleista 1937 m., vadinosi „Vilniaus mečetės istorija – monografijos bandymas“. Tai praktiškai vienintelis leidinys, skirtas Vilniaus totorių Lukiškėms. L. Kričinskis aprašė Lukiškes nuo jų atsiradimo iki jo gyvenamojo laiko. Tuo monografija yra labai vertinga.

Istoriškai totorių Lukiškėmis kada vadinta teritorija nuo tos vietos, kurioje šiandien stovi šv. apaštalo Pilypo ir Jokūbo bažnyčia, iki Seimo prieigų. Tai buvo labai didelė teritorija. Apie ją yra daug įvairių legendų. L. Kričinskis mini, kad nuo 1501-ųjų metų šią teritoriją imta vadinti totoriaus Lukos vardu, kuris čia turėjo žemės. Neatmetama galimybė, kad jo protėviai žemės buvo gavę iš didžiojo

Lietuvos kunigaikščio Vytauto. Yra užfiksuotos Lukos palikuonių pavardės, kurie taip pat valdė Lukiškes.

Nuo 1558-ųjų metų minima Lukiškių mečetė. Ji, keletą kartų perstatyta, be abejo, stovėjo ir anksčiau. Tai buvo labai puošnūs maldos namai. XIX a. viduryje caro valdžia juos nugriovė ir pastatė medinę mečetę, kuri niekuo nesiskyrė nuo paprasto gyvenamojo namo, tikai turėjo minaretą. Ji stovėjo iki septintojo praėjusio amžiaus dešimtmečio, kai buvo sovietinės valdžios nurodymu nugriauta.

Lukiškės buvo totorių kaimas. Geriausiais laikais jame gyveno 194 totoriai. Tai buvo iki švedų antpuolio 1655–1660 m., per kurį labai nukentėjo ir totoriai. Einant amžiams Lukiškės traukėsi tarsi Šagrenės oda. Kai buvo statoma mano minėta šv. apaštalo Pilypo ir Jokūbo bažnyčia, dalis teritorijos atiteko jai. Žemė buvo nusavinama arba parduodama. Pavyzdžiui, nusprendusi statyti Lukiškių kalėjimą, caro valdžia, naudodama spaudimą, iš totorių išpirko žemės sklypą. XIX a. Lukiškės susitraukė iki mums žinomos teritorijos, kuri apėmė maždaug tris dešimtines.* O prieš Antrąjį pasaulinį karą čia gyveno jau labai nedaug žmonių. Užėjus sovietams, dalis gyventojų išsigandę represijų išvažiavo, pakeitė gyvenamąją vietą.

Taigi, lauksime tyrinėjimų rezultatų. Reikia pažymėti, kad iki šiol archeologinių kasinėjimų šioje Vilniaus teritorijoje niekas nedarė. Neatmetama galimybė, kad archeologai ras pirmųjų

totorių stovyklaviečių pėdsakų. Tai gali būti laužavietė, kažkokie rakandai, arklių pakinktų, pavyzdžiui, balnų elementai ir pan. Gali būti vienas kitas palaidojimas. Labai įdomu, ką archeologai aptiks. Tai labai praturtintų ir mūsų bendruomenės istoriografiją, papildytų tuos faktus, apie kuriuos mes žinome iš L. Kričinskio monografijos.

Kai ši medžiaga buvo parengta spaudai, rugpjūčio pabaigoje visuomenė buvo informuota, kad Lukiškių aikštėje archeologai aptiko kelis šimtus vertingų radinių. Pasak O. Fediajevo, vieni vertingesnių archeologine prasme yra aikštėje rasti netoliese, Neries pakranteje XV-XVI amžiuose buvusią totorių gyvenvietę žymintys radiniai.

„Tai vienas strėlės antgalis, taip pat du papuošalai, kurie netinka Lietuvos-Lenkijos ir Vakarų Europos kontekstui, jie yra rytietiški. Tai tik patvirtina istorinius faktus. Kaip ir iškėliau tą versiją, totoriams reikėjo kažkur treniruotis. Kadangi čia buvo dykvietė iki pat XIX amžiaus, tai ta dykvietė jiems ir buvo patogi treniruotis“, – sakė mokslininkas.

Iš viso detalieji žvalgymo darbai truko apie pusantro mėnesio. Planuojama radinius tyrinėti dar bent pusmetį. Vėliau jie turėtų atitekti Lietuvos nacionaliniam muziejui. Archeologai Lukiškių aikštės rekonstrukciją prižiūrės iki pat jos pabaigos.

**Dešimtinė (rus. desiatina) – senovinis rusiškas žemės ploto vienetas, lygus 1,0925 ha.*

Lukiškių aikštė mena praėjusius šimtmečius

Apie (ne)diskriminaciją, moralinį jautrumą ir bendrą sugyvenimą Lietuvoje

Grigorijus POTAŠENKO

Humanitarinių mokslų daktaras

Lietuvoje neskrininavimo skatinimas įkvėptas Europos Sąjungos patirties ir rūpesčio tapo pastebimu valstybės moterų ir vyrų rūpesčiu. Ne taip seniai, gal prieš kokius 10-17 metų, bet, kaip sakoma, geriau vėliau negu rytoj.

Ižvalgesni tyrinėtojai pastebi, kad gyvenimas su žmonėmis, kurie skiriasi rasiniu, etniniu, religiniu ar ekonominiu požiūriu, yra aktualiausias iššūkis pilietinei visuomenei. Tačiau tenka pridurti, kad diskriminacija yra liūdnas ir, rodos, sunkiai įveikiamas šiuolaikinės daugiabalsės visuomenės palydovas.

Dialogas ir sąveika - nelengva užduotis globalios modernybės sąlygomis. Amerikiečių sociologas Richradas Sennettas, vienas išvalgiausių dabarties socialinių ryšių ir bendrabūvio moderniam mieste tyrinėtojų, tvirtina, kad bendradarbiavimas yra amatas, o sumanus bendradarbiavimo pagrindas yra greičiau gebėjimas gerai klausytis ir aptarti, o ne pačios diskusijos.

Etninės ar rasinės diskriminacijos atvejus – o tai mus domins visų pirma - galima aiškinti dvejopai: kaip etninių prieštaravimų išraišką šiuolaikiniame „takiame“, nesaugumu ir netikrumu pažymėtame pasaulyje, visų pirma darbo rinkoje; kaip universalų reiškinį, kurį įtakoja istoriniai ir psichologiniai veiksniai (etnocentrizmas, grupiniai barjerai ir resursų persikirstymas, stereotipai ir nuostatos).

Nuoseklesnė ir sistemiškesnė valstybės nediskriminavimo politika yra pakankamai naujas reiškinys

mūsų šalies padangėje. Tuo tarpu diskriminacija – ir čia jau prabyla istorikas – senas ar gerokai įsisėnėjęs reiškinys. Galima sakyti, kad diskriminacija lydi visa žmonijos istoriją. Atsvarai verta prisiminti, kad Lietuvos istorijoje žinome ir gerų tolerancijos pavyzdžių. Etninių grupių santarvės Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštijoje ir tolerancijos patirtis mums, atsigręžiantiems į praeities paveldą, yra labai reikšminga.

Rodos, į šį etninių grupių santarvės ir santykinės tolerancijos patirties Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštijoje potencialą buvo iš dalies ir trumpam atsigręžta XX a. pabaigoje. Tiek 1989 m. lapkričio 1 d. Pilietybės įstatymas, tiek 1989 (1991) m. ir Tautinių mažumų įstatymas (beje, negalioja nuo 2010 m.) buvo liberalūs ir įtraukiantys įstatymai. Jie nubrėžė svarbias gaires atkuriamai Lietuvos valstybei ir jos palankiam požiūriui į etnines mažumas. Šie įstatymai reikšmingai skatino pilietinę, socialinę ir kultūrinę integraciją. Tuometinę Lietuvos vyriausybės etninės politikos kryptį buvo galima apibūdinti kaip „oficialaus“ pliuralizmo atmainą (su išlygomis).

Dabartinės diskriminacijos suvokimui reikia dviejų svarbių dalykų: žmonių lygybės idėjos (ne tik Danguje, bet ir žemėje) ir tam tikro visuomenės sąmoningumo lygio. Su žmonių lygybės idėja susijęs žmogaus orumo supratimas ir žmogaus kaip savaiminės vertybės pripažinimas. Su visuomenės sąmoningumu susijęs suvokimas, kad diskriminaciją būtina drausti ir tam reikalingi atitinkami įstatymai.

Šitai, bent jau Europoje, atsirado moderniais laikais. Taigi atvykome į

modernybę, tiksliau, kaip mus tikina rimti tyrinėtojai, maždaug nuo XX a. paskutiniųjų dešimtmečių pereiname į tam tikrą modernybės formą, kuri gali būti vadinama skirtingai: „vėlyvąja modernybe“, „postmodernybe“, „globalia modernybe“ ar „takiąja“ modernybe.

Prabildami apie vėlyvąją ar „takiąją“ modernybę, galime paklausti: ar pats diskriminacijos reiškinys „takioje“ modernybėje (Z. Baumano terminas) netampa kitoks, ypatingas? Ar gebėjimas užčiuopti diskriminaciją atsiremia tik į „visuomenės sąmoningumo“ lygį, žinojimą apie antidiskriminacinius įstatymus, jų taikymą bei galimybę kreiptis pagalbos į specialias instancijas, reikalui esant?

O gal diskriminacija tarpsta kitoje, „naujoje“ dirvoje? Kur slypi diskriminacijos priežastys ir šaknys šiuolaikinėje visuomenėje?

Iš pradžių, kas yra „takioji“ modernybė? Terminas paimtas iš britų sociologo Zigmunto Baumano. Pasak jo, „modernizacija“ yra save palaikanti ir save intensyvinanti, kompulsyvi ir obsesyvi. Todėl joks vienas po kito einančių socialinio gyvenimo pavidalų, tarsi koks skystis, nepajėgia ilgai išlaikyti savosios formos. Būtent tai paverčia modernybę takia ir taip pateisina pavadinimo pasirinkimą.

Tapo aišku, pritaršime Baumanui, kad dabar kiekviena žmonių grupė įpareigota savarankiškai rasti savo vietą „takiose“ tikrovės struktūrose ir gebėti gyventi su savo pasirinkimų padariniais. Tokios situacijos neišvengiami palydovai, bent jau demokratijoje, yra kultūrų įvairovė, nuomonių ir pažiūrų kakofonija, socialinė nelygybė, daugialypis susiskaldymas ir jo palydovas - moralinis

aklumas. Kartu jautrumo praradimas likvidžioje modernybėje naujai kelia dialogo visuomenėje klausimą.

Mūsų temai apie diskriminaciją ir jos šaknis itin svarbi pastaba, kad socialinė nelygybė didžiaja dalimi yra „save išpildantis“ fenomenas, o vienas iš esminių socialinės nelygybės susidarymo veiksnių yra daugybinis susiskaldymas kaip sunkiai įveikiama kliūtis laisvai rinktis, o ne kaip neišvengiamas laisvo pasirinkimo padarinys.

Taigi, diskriminacija yra socialinis ir moralinis veiksmas, bet „takioje“ globalioje kapitalistinėje modernybėje ji iš naujo ir iš naujo įgauna naujų spalvų ir formų. Diskriminacija gali būti susijusi su ekonomine nauda. Bet kokia diskriminacija gali būti nepakankamo visuomenės sąmoningumo ir informatumo padarinys. Tai patvirtina ir sociologiniai Lietuvos gyventojų tyrimai: 31-49 proc. savo žinias apie diskriminaciją žmonės vertina prastai („mažai / nieko nežinau“). Kartu visų formų diskriminacija gali būti susijusi su žmonių jautrumo praradimu ar moraliniu aklumu. Šia prasme galėtume sakyti, kad diskriminacija yra šiuolaikinė nežmoniškumo forma, dehumanizacijos apraiška, o ne tik nepakankamo teisinio išsprūsimo ar socialinio budrumo problema.

Viešai teigiama, kad 2014 m. pagal pateiktų skundų skaičių Lietuvoje (viso 279 skundai) diskriminuojama dažniau dėl lyties, socialinės padėties ir amžiaus, bet ne dėl etninės priklausomybės, tautybės, rasės ar kalbos. Tai patvirtintų 2014 m. Lygių galimybių kontrolieriaus tarnybos pastarųjų dešimties metų ataskaitos: skundų dėl rasės, etninės priklausomybės, tautybės, kalbos ir kilmės gaunama nedaug, tarp 14 ir 28 per metus.

Idėmiau pasižiūrėkime ir į šalies socialinių tyrimų duomenis.

2013 m. sociologinių tyrimų duomenimis, 13 proc. apklaustųjų

nuomone, tautinėms mažumoms priklausančios etninės grupės susiduria su diskriminacijos apraiškomis Lietuvoje. Tai apibendrinta išvada. Detaliau pasižiūrėjus į šio tyrimo rezultatus pamatytume, kad tarp lietuvių ir etninių mažumų nuomonių yra itin reikšmingas atotrūkis. Vos 7 proc. lietuvių mano, kad mažumos susiduria su diskriminacijos apraiškomis (54 proc. – sako, kad nesusiduria ir 39 proc. neturi nuomonės). Tarp mažumų šis skaičius šokteli iki 43 proc. (ir atitinkamai: 27 ir 30 proc.) Turime itin didelį skirtumą – daugiau negu šešių kartų.

Mažumų atsakymo kontekste lietuvių atsakymas yra pribloškiantis. Ką lietuviai mano apie mažumų „diskriminacijos apraiškas“? Kad Lietuvoje jos praktiškai nėra. Dabar Lietuvoje gyvena maždaug 154 tautybių žmonės. Daugiau ar mažiau aktyviai visuomenėje dalyvauja maždaug 22 etninės bendruomenės: greta lietuvių dažniau pastebimi lenkai, rusai, žydai, baltarusiai, totoriai, armėnai, romai, dabar dar ukrainiečiai ir kiti.

Bet šis išorinis ar statistinis „daugiakultūriškumas“ neretai gali sukelti neteisingą įspūdį apie vietinę socialinę tikrovę. Romų situacija yra itin sudėtinga. Lenkų ir rusų aktyvistai rodo nepasitenkinimą 2011 m. švietimo reforma ir jos eiga. Tarptautinių organizacijų balsai primena apie vis dar gyvą nepakantumą mažumoms mūsų šalyje. Europinės sociologinės apklausos atskleidžia, kad Lietuvoje nuosekliai gerėja teisinė ir politinė aplinka, žmonės tampa pilietiškai aktyvesni, bet šalyje išlieka nepakantumas mažumoms. Lietuviai ES užima paskutines vietas pagal toleranciją kaimynams musulmonams, žydams, romams ir homoseksualams.

Apibendrinkime. Tokia situacija patvirtina tyrinėtojų spėjimus, kad esama glaudaus ryšio (koreliacijos) tarp to, kad viena pusė nejaučia ap-

čiuopiamos grėsmės, o kita jautriai reaguoja ir imasi pabrėžti socialinius ir kultūrinius skirtumus bei savo socialiai pavaldų statusą. Taip nutinka, jeigu yra šalyje forsuojama (o gal imituojama?) kultūrinė ir socialinė integracija, o mažumos nelygiavertčiai dalyvauja bendrojo žmogiškumo paieškose ir naujai kelia savo savitumo išsaugojimo temą.

Taigi, pastebimas mažumų nenoras viešai „skųstis“ ir „skųsti“. Bet sykiu jos gali būti linkusios užsidaryti savo bendruomenių viduje, didinti multibendruomeniškumą ir taip saugoti save. Taip jos demonstruoja tam tikrą nepasitikėjimą „dauguma“ ir kartu „bendru reikalu“. Kita galimybė, kad diskriminacinė aplinka ar netgi tik įsitikinimas dėl potencialios diskriminacijos gali skatinti kai kurių mažumų narių asimiliacines nuostatas ir patį procesą.

Svarbu kas kita. Etninės mažumos atskleidžia tvyrantį nesaugumo jausmą šių dienų Lietuvos visuomenėje. Jei teisingai apibrėžėme situaciją, turėtume gana pavyzdinę ir kartu kasdieniškai banalią nepakankamo pasitikėjimo, bendro nesaugumo ir modernaus moralinio nejautrumo iliustraciją Lietuvoje.

Akivaizdu, kad paties etninės ir kultūrinės įvairovės fakto nepakanka, kad žmonės pradėtų bendradarbiauti arba galima būtų apsiraminančiai sakyti, kad pas mus diskriminacija dėl rasės ir tautybės nedidelė. Saugumo jausmas ir pasitikėjimas abiejose barikadų pusėse yra esminė kultūrų tarpusavio dialogo sąlyga. Ir pridursime – esminė sėkmingos nediskriminavimo politikos sąlyga.

Straipsnio autorius yra Vilniaus universiteto Kultūrinių bendrijų studijų centro direktorius, humanitarinių mokslų daktaras, docentas. Be kitų temų, nagrinėja Lietuvos etninių mažumų istoriją. Daugelio publikacijų, knygų, tarp jų – „Daugiatautė Lietuva. Etninių mažumų istorija“ (2008 m.) autorius.

Vienoje knygoje – trijų šalių žydų istorija

Leidykla „Versus aureus“ išleido Brandeis (JAV) universiteto profesoriaus Antonio Polonskio (Antony Polonsky) knygą „Žydai Lietuvoje, Lenkijoje ir Rusijoje“.* A. Polonskis yra bene autoritetingiausias Rytų Europos žydų istorijos tyrinėtojas. Ši knyga yra vienas naujausių jo darbų, kuriame pateikiamas išsamus sintetinis istorinės, politinės ir kultūrinės žydų bendruomenės raidos minimose valstybėse vaizdas.

Modernus ir gausiais archyviniais

tyrimais paremtas darbas yra ne tik svarus indėlis į Rytų Europos žydų istoriją, bet ir ypatingai svarbus Lietuvos žydų istorijai. Nors originaliame knygos pavadinime ir nėra Lietuvos vardo, tačiau istorinės realijos lėmė, kad Lietuva, būdama bendroje Lietuvos-Lenkijos (Abiejų Tautų Respublika) valstybėje ar Rusijos imperijos sudėtyje tapo neatsiejamu A. Polonskio studijų objektu.

XVIII a. Lietuvos ir Lenkijos žydų bendruomenė buvo didžiausia

žydų bendruomenė pasaulyje ir tapo intelektualinio bei religinio žydų gyvenimo centru Rytų Europoje. Autoriaus pasirinktas metodas į žydų istoriją žvelgti ne per konflikto ar kančios prizmę, o ieškoti bendros skirtingų bendruomenių sugyvensenos principų, suteikia skaitytojui daugiau galimybių pažinti žydų bendruomenės istoriją.

**Knygos viršelio nuotrauka ir bibliografiniai duomenys trečiame viršelyje.*

Nauji karaimikos leidiniai

Liepos 16 d. Karaimų mokykloje Trakuose vyko knygos „Karaimų kultūrinė ir švietėjiška veikla Antrojoje Respublikoje“ („Działalność kulturalna – oświatowa Karaimów w Drugiej Rzeczypospolitej“) sutiktuvės. Knygos autorė dr. Uršula Vrublevska (Urszula Wróblewska) yra Balstogės (Bialystoko) universiteto Švietimo istorijos katedros Pedagogikos ir psichologijos skyriaus dėstytoja. Ji pasakoja apie įvairialypę karaimų bendruomenės ir jos atskirų narių veiklą 1920–1939 m.

Beje, 2012 m. dr. U. Vrublevska Varšuvoje išleido knygą „Totorių švietimas Antrojoje Respublikoje“ (Oświata Tatarów w Drugiej Rzeczypospolitej), kuri ją paskatino imtis karaimų temos. Abi šios tautinės grupės buvo traktuojamos panašiai.

Autorė pažymi, kad išsilavinimas buvo laikomas ypatinga vertybe. Todėl karaimų bendruomenė jautė grupinę atsakomybę ir siekė, kad išsilavinimą įgytų kuo daugiau žmonių. Išsilavinimo buvo siekiama įvairaus – ir bendrojo viduriniojo, ir viduriniojo specialiojo (daugiausia pedagoginio, techninio, agrarinio) ir aukštojo universitetinio (teisė, medicina).

Knygoje pažymima, kad švietimas – vienas iš instrumentų, pade-

dančių išsaugoti bendruomenę. Tam tikslui tarnavo ir kultūrinė veikla. Veikė įvairios karaimų visuomeninės organizacijos. Autorė rašo apie karaimų jaunimo būrelius, moterų organizaciją „Katyn Odżahy“ (Moterų židinys), karaimų ūkinę bendrovę „Ekonomija“.

Knygoje taip pat plačiai aptariama ir aukščiausiojo dvasininko ir pasaulietinio vadovo Hadži Serajos Chano Šapšalo iniciatyva Vilniuje 1932 m. įkurta Karaimų istorijos ir literatūros mylėtojų draugija, kuri ne tik kaupė ir skleidė žinias apie karaimus, bet ir vykdė platesnio pobūdžio veiklą – apskritai žinių apie Orientą sklaidą Vilniuje.

Rengdama šią studiją spaudai, autorė naudojo gausiais šaltiniais – dokumentais, esančiais Lietuvos ir Lenkijos archyvuose, anų metų liudininkų pasakojimais bei jų ir jų palikuonių asmeniniuose archyvuose sukaupta medžiaga, oficialiais valstybės leidiniais, karaimų periodine spauda ir kt. Knygoje spausdinama nemažai autentiškų dokumentų, fotografijų.

Knygos viršelyje – karaimės dailininkės trakietės Lidijos Karakaš Šole akvarelės „Trakų kenesa“ reprodukcija. Piešinys tapytas ketvirtąjį praėjusio amžiaus dešimtmetį. Jį autorė surado Lietuvos mokslų akademijos

Vrublevskių bibliotekos archyve. L. Šole, Vilniaus universiteto Dailių menų fakulteto ir Paryžiaus meno akademijos absolventė, pati aktyviai dalyvavo karaimų kultūros ir švietimo veikloje. Deja, Antrojo pasaulinio karo metais ji žuvo nuo atsitiktinės kulkos Varšuvos gatvėje.

Visiškai neseniai Balstogėje išleista ir kita dr. U. Vrublevskos knyga „Vilniaus karaimai tarpukariu“ (Karaimi wilenscy w okresie międzywojennym), kurioje spausdinami įvairių karaimų organizacijų susirinkimų ir posėdžių protokolai, autorės surinkti Lietuvos centriniam valstybės, Lietuvos mokslų akademijos Vrublevskių bibliotekos, Varšuvos naujų aktų (Archiwum Akt Nowycvh), Lenkijos mokslų akademijos Varšuvoje ir Krokovoje, Krokovo Jogailaičių universiteto archyvuose.

Abi knygos – labai kruopštus ir atsakingo darbo rezultatas. Kaip pažymėjo knygos sutiktuvėse Lietuvos karaimų kultūros bendrijos narys, Tautinių bendrijų tarybos narys Romualdas Špakovskis, autorė dirbo tiksliai, kaip laikrodžio sekundinė rodyklė.

O ambasadorė dr. Halina Kobekaitė rašo: „Pasakodami apie karaimų tarpukario gyvenimą Trakuose ir Vilniuje, mes dažnai pabrėžiame,

kad jis buvęs aktyvus, įvairiapusiškas, turiningas, autentiškas, kad padėjęs tvirtus pamatus, kuriais remiamės ir dabar atgaivindami tai, ką esame praradę per mus nuo ano laiko skiriančius dešimtmečius. Dabar turime aną veiklą liudijančius dokumentus

ne tik archyvuose, kuriuos dažniausiai lanko tik mokslininkai. Dabar ši medžiaga prieinam kiekvienam besidominčiam. Ir už tai galime būti dėkingi dr. Uršulai Vrublevskaiai, kuri knygos sutiktuvėse pažymėjo, kad šių dienų multikultūrinėje visuomenėje

karaimų švietėjiška ir kultūrinė veikla, sauganti tautos ypatumą ir užtikrinanti lojalumą valstybei, gali būti sektinu pavyzdžiu“.

**Knygos viršelio nuotrauka ir bibliografiniai duomenys trečiame viršelyje.*

Kultūrų poveikis tapatybei

Lietuvos edukologijos universiteto Lenkų kalbos, kultūros ir didaktikos centro parengtame trečiajame mokslinių straipsnių rinkinio iš serijos „Tapatybė kultūrų sankirtoje“ tome toliau analizuojamos pirmajame ir antrajame tomuose iškeltos problemos, gilinamasi į atskirus jų sprendimo aspektus.

Leidinyje nagrinėjami klausimai yra susiję su tapatybės determinantės ir daugiakultūriškumo esmės šiuolaikiniame pasaulyje paieška, paremta

įvairių tekstų turinio ir kalbinės raiškos analize. Filologinė perspektyva šiame leidinyje siejama tiek kultūrinio, tiek edukologinio aspektais. Rinkinyje patektuose straipsniuose aptariami ne tik su paribio etninio ir nacionalinio identiteto problema susiję klausimai, bet taip pat analizuojami globalinės, tautinės ir lokalinės, aukštosios ir populiariosios kultūros ir jos atmainų sąveikos kontekstai.

Knyga susideda iš penkių dalių. Tyrinėjimo aspektų ir metodologinių

perspektyvų, kuriomis vadovavosi Lietuvos, Lenkijos, Čekijos, Vokietijos ir Ukrainos akademinių centrų atstovai, įvairovė iš esmės paliečia keletą svarbių klausimų, tapusių pagrindu grupuojant straipsnius pirmosiose keturiose leidinio dalyse. Penktojoje knygos dalyje pirmą kartą žodis suteikiamas jaunesiems tyrėjams – studentams.

**Knygos viršelio nuotrauka ir bibliografiniai duomenys trečiame viršelyje.*

Kas tie „vilko vaikai“?

Lietuvą pasiekė fotografės Claudijos Heinermann knyga „Wolfskinder A Post-War Story“ („Vilko vaikai. Pokario istorija“), išleista anglų ir vokiečių kalbomis. Knyga susilaukė didelio pasisekimo Olandijoje, Vokietijoje, JAV, Prancūzijoje ir net Japonijoje.

Leidinyje aprašomi „vilko vaikai“ – Antrojo pasaulinio karo našlaičiai iš Rytų Prūsijos atklydę į Lietuvą. Knygoje gausu fotografijų, atspindinčių „vilko vaikų“ gyvenamąją aplinką, sąlygas, jų turimus dokumentus.

Karo pabaigoje Raudonajai armijai puolant Rytų Prūsiją bei Karaliaučių, šimtams tūkstančių civilių gyventojų teko bėgti iš savo gimtųjų vietų nuo raudonarmiečių teroro. Tuo metu dingo daug vaikų. Kai kurie tapo savo šeimų žudynių liudininkais, kiti buvo priversti stebėti, kaip iš bado miršta jų artimieji, prievartaujamos motinos ir seserys, gyvybė gesta nuo epidemijų. Šiems vaikams teko patiems pasirūpinti savimi ir išgyventi Baltijos šalių miškuose. Tad neilgai trukus po

miškus ir kaimus klaidžiojantys mažamečiai buvo praminti „vilko vaikais“ (vok. – Wolfskinder). Patirdami badą, šaltį ir sovietų despotizmą, jie kovojo už savo gyvybes.

Apytikriai du tūkstančiai tokių „vokietukų“ buvo priglausti ar įvaikinti lietuvių šeimų, dažniausiai gyvenančių kaimuose. Vaikai dirbo jų ūkiuose, ganė gyvulius. Daugelis jų taip ir neišmoko skaityti ir rašyti, neturėjo galimybės įgyti išsilavinimo. Už vokiečių vaikų priglaudimą žmonėms grėsė žiaurios bausmės ar net trėmimai į Sibirą. Tad siekiant nuslėpti tikrąją našlaičių kilmę, jiems buvo suteiktos naujos tapatybės bei lietuviški vardai. Išstisus sovietinio režimo dešimtmečius apie jų likimus plačioji visuomenė nieko nežinojo.

Praėjusio amžiaus dešimto dešimtmečio pradžioje, žlugus Sovietų Sąjungai, „vilko vaikų“ gyvenimas pasikeitė. Vilniuje buvo įregistruota Vokiečių bendrija „Edelweis-Volfskinder“, kuri vienija šio dramatiško likimo žmones.

„Pirmą kartą apie „vilko vaikus“ išgirdau 2011-ųjų metų pavasarį ir buvau giliai sukręsta visų tų istorijų bei fakto, kad apie tai nieko nežinojau anksčiau. Kartu su žurnaliste Sonya Winterberg mes daug kartų keliavome į Lietuvą. Iki šiol čia tebegyvena 62 „vilko vaikai“, visi jau yra garbaus amžiaus. Mes aplankėme 42 iš jų ir jie mums tapo itin brangūs“, - pasakojo knygos autorė C. Heinermann.

Buvę „vilko vaikai“ – šiandien jau senyvo amžiaus žmonės. Kai kurie turi giminių Vokietijoje, bet nemoka su jais susikalbėti. Vokietijoje taip pat jų likimus imta prisiminti visai neseniai.

C. Heinermann gimė 1967 m. Vokietijoje, šiuo metu gyvena Olandijoje. Ji studijavo menus, žurnalistiką ir dokumentinę fotografavimą. Fotografė yra dirbusi Bosnijoje, Rusijoje ir Ugandoje, vykdo ilgos trukmės projektus XX a. istorijos ir karo pasekmių temomis.

**Knygos viršelio nuotrauka ir bibliografiniai duomenys trečiame viršelyje.*

Latvijos kultūrų festivalis

Liepos 1-3 d. Daugpilyje vyko Pirmasis Latvijos kultūrų festivalis „Pynu, pynu sītu”. Jame dalyvavo tautinių mažumų folkloro kolektyvai, etnografiniai ansambliai, šokių grupės, kurios puoselėja savo tautų tradicijas. Į kultūrų šventę atvyko daugiau kaip 90 meno kolektyvų iš visų šalies regionų, o taip pat svečiai iš Baltarusijos. Dalyvių skaičius siekė beveik pusantro tūkstančio. Daugiau kaip pusė kolektyvų atstovavo tautinėms mažumoms.

Renginys organizuotas tautinių mažumų nevyriausybinėse organizacijose Konsultacinio komiteto prie Latvijos kultūros ministerijos iniciatyva.

Festivalio dalyviams buvo perskaitytas Latvijos prezidento Raimondo Vejonio sveikinimas.

Kultūros ministrė Dace Melbarde

pažymėjo, kad šiuo festivaliu pradamas ciklas didelių renginių, skirtų Latgalijos kongreso (2017 m.) šimtmečiui ir Latvijos (2018 m.) 100-osioms metinėms.

Festivalio metu veikė meistrų dirbtuvės, kur buvo galima pasimokyti, kaip gaminti tradicinius įvairių tautų patiekalus ar, pavyzdžiui, išmokyti kokio nors šokio. Ukrainiečiai lipdė virtinukus, kurie, pasak ukrainiečių bendrijos narių, šalia barščų ir lašinių yra Ukrainos gastronomicinis brendas. Žiūrovai galėjo tuoj pat tuo įsitikinti. Rusų kultūros centro nariai mokė gaminti koldūnus, baltarusiai pasakojo ir rodė, kaip teisingai papuošti lėlę, o lenkai mokė nacionalinių šokių. Latviai supažindino šventės dalyvius su Latgalijos (regiono pavadinimas, kur vyko festivalis) virtuvės ypatumais.

Parke pageidaujantys galėjo išmėginti savo sugebėjimus, kaip teisingai megzti iš žolių ir siūlų.

Įvairiose Daugpilio miesto scenose, taip pat Martyno Liuterio katedroje vyko koncertai. Skambėjo latvių, rusų, baltarusių, lenkų, ukrainiečių, vokiečių dainos ir šokių melodijos.

Kaip pažymėjo kalbėtojai, simboliška, kad pirmasis toks festivalis vyksta Daugpilyje. Čia veikia 29 tautinės bendruomenės. Kasmet vyksta įvairių tautinių mažumų šventės: Slavų kultūros dienos, Varšuvos gatvės šventė, baltarusių „kirmaš“ ir kt. O iš viso Latvijoje yra užregistruota per 300 tautinių mažumų organizacijų.

Ketinama Latvijos kultūrų festivalį rengti reguliariai, kas dvejus metus. Kitas turėtų įvykti Jelgavoje 2018 m.

S U M M A R Y

Pecinlyte A., J. Rumsa. Multicultural centre has become the heart of the culture of Kedainiai region. During the years of its functioning, the Multicultural Centre of Kedainiai Regional Museum (opened in 2002) has become an exceptional centre of culture, necessary for the community of the city and region. It is located in a restored ex-synagogue of the Jews. There art, photography exhibitions are organized, as well as chamber and jazz music concerts; various educational projects and activities are carried out, as well as seminars, conferences, meetings with famous people.

J. Rumsa. One does not need to take exams in the University of the Third Age. The University of the Third Age functions in the House of Polish Culture in Vilnius, which was established in 1994 and was the first university in Lithuania of that kind. Professor Jonas Kuzma manages it from the very beginning

of its establishment. The average age of listeners is over 70 years old. The representatives of various professions are among the listeners of university. There are a lot of former teachers. There are also former engineers, doctors, post officers, etc. The topics of activities are various. “We want the activities not only to expand the outlook of the listeners, but also help to improve the quality of their life and change thinking”, - R. J. Kuzma says.

J. Rumsa. The Lithuanian Tartar danced with joy in Siberia on the day of the death of J. Stalin. This year the 75th anniversary of the beginning of the mass exile was commemorated in Lithuania. On the 14th June 1941 the authorities of Soviet occupation started exiling innocent Lithuanian residents on a mass scale to the remote districts of the Republics of the Soviet Union, where they experienced famine, humiliation, difficult work and terrible living conditions. After the war, new waves of exile were following each other. There were Lithuanian people of various

nationalities exiled, such as the Lithuanians, Jews, Polish, Germans, Russians, Tartars... The Lithuanian Tartar Felicija Chaleckiene also experienced exile together with her parents Aleksandras and Sofija Jasinskai. Now she is eighty-nine. Despite her venerable age, Felicija is agile, of discerning mind, perfect memory, an interesting companion, intelligent, with a good sense of humour. She shared her memories about exile in the region of Krasnoyarsk, Siberia.

G. Potasenko. About (non)discrimination, moral sensibility and common living in modern Lithuania. In the article the reasons and forms of manifestation of discrimination are analysed. According to the author, discrimination is a social and moral action. In modern society it is gaining new colours and forms. Discrimination can be related to economic profit. Any discrimination can also be concerned with the loss of human sensibility or moral blindness.

Naujos knygos

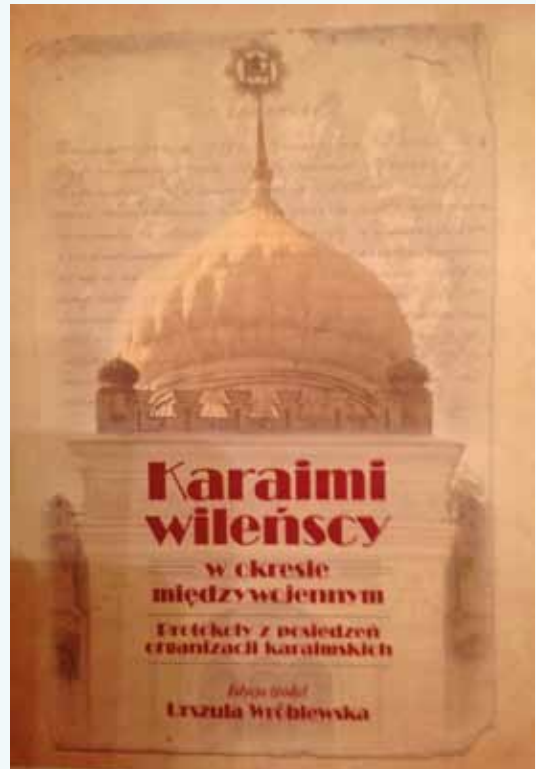
C. Heiner mann. Wolfskinder A Post-War Story“ („Vilko vaikai. Pokario istorija“). 2015. 45 p.

p. 27

Urszula Wróblewska. Karaimi wileńscy w okresie międzywojennym. Protokoły z posiedzeń organizacji karaimskich. Białystok. TransHumana. 2015, s. 232.

p. 26

Urszula Wróblewska. Działalność kulturalno-oświatowa Karaimów w Drugiej Rzeczypospolitej. Białystok. TransHumana. 2015, s. 256.

p. 26

Antony Polonsky. Żydai Lietuvoje, Lenkijoje ir Rusijoje. Iš anglų kalbos vertė Indrė Joffytė ir Rūta Puišytė. Įžangos autorius ir specialusis redaktorius Šarūnas Liekis. Vilnius. Versus aureus. 2015. 630 p., žml. Tiražas 1700 egz.

p. 26

Tožsamość na styku kultur. Tapatybė kultūrų sankirtoje. Mokslinių straipsnių rinkinys. Parengė I. Masojt, H. Sokolovska. Vilnius. Edukologija. 2011. 586 p.

p. 27

Pietryčių Lietuvos talentai Vilniaus scenoje

Lietuvos rusų kultūros ir švietimo bendruomenė „Svietlica“ ir jos vadovė Galina Kuzmina į tradicinį koncertą Vilniaus rusų dramos teatre sukviėtė gausų būrį meno kolektyvų ir atlikėjų iš Vilniaus, Švenčionių Pabradės, Maišiagalos, Lentvario, Grigiškių. Iš Kauno atvyko Rusų kultūros centro „Mokslas-Šviesa“ ansamblis. Nuo scenos skambėjo dainos lietuvių, rusų, baltarusių, lenkų, totorių kalbomis, šokių melodijos. Žemiau spausdinamose nuotraukose – kai kurios šventės akimirkos.

„Svietlicos“ nuotraukos

ISSN 2029-7394

9772029739001